

الثَّار

AL-THA'R

Bloedwraak in de Arabische regio

een studie naar de praktijken van bloedwraak en verzoening bij
de Bedoeïenen in de Arabische regio en op het platteland van
Zuid Egypte

Arthur Vreede

Studentnummer: 7514697

Augustus 2009

Masterscriptie Arabische taal en cultuur

Universiteit van Amsterdam

Faculteit Geesteswetenschappen

Begeleider: Dr. A. Schippers

Tweede lezer: Dr. E.W.A. Zack

Bij de voorpagina: foto is overgenomen uit *ISIM Newsletter* 13: 12-13 en bewerkt door J.P.L. Lahaise

Noot over de transcriptie

Arabishe woorden worden als volgt getranscribeerd:

ḍ		'	ء
ṭ	ط	b	ب
ẓ	ظ	t	ت
'	ع	th	ث
gh	غ	f	ف
q	ق	j	ج
k	ك	ḥ	ح
l	ل	kh	خ
m	م	d	د
n	ن	dh	ذ
h	ه	r	ر
w	و	z	ز
y	ي	s	س
		sh	ش

Technische termen (Arabisch) worden cursief gezet. Woorden uit andere talen tussen enkelvoudige aanhalingstekens.

© Arthur Vreede

Inhoud

<u>I Inleiding.....</u>	<u>3</u>
<u>II Bloedwraak bij Arabische stammen in de klassieke periode.....</u>	<u>6</u>
<u>III Bedoeïenen.....</u>	<u>7</u>
III.1 Inleiding.....	7
III.2 Intermezzo stamsegmenten Cyrenaica.....	11
III.3 Pogingen tot verzoening en vredesbesprekingen.....	16
III.4 Conclusie.....	21
<u>IV Bloedwraak op platteland van Zuid Egypte.....</u>	<u>22</u>
IV.1 Inleiding.....	22
IV.2 De wet van de tha'r.....	24
IV.3 Verzoeningspogingen.....	26
IV.4 Conclusie.....	27
<u>V Bloedwraak in literatuur en media.....</u>	<u>28</u>
V.1 Egyptische Media.....	28
V.2 Romanliteratuur.....	30
<u>VI Veranderingsprocessen.....</u>	<u>31</u>
<u>VII Conclusie.....</u>	<u>34</u>
<u>Bibliografie.....</u>	<u>38</u>
<u>Bijlage I Voorbeeld van een vete tussen twee grote clans in Zuid Egypte.....</u>	<u>42</u>
<u>Bijlage II Bedoeïenenstammen in Egypte.....</u>	<u>44</u>
<u>.....</u>	<u>46</u>
<u>Uit Murray (1935).....</u>	<u>46</u>
<u>Bijlage III Procedure van wraak en verzoening in Gaza en Jordanië.....</u>	<u>48</u>

I Inleiding

Deze scriptie gaat over bloedwraak (*tha'r*) in de Arabische wereld in de moderne tijd. Aangezien de praktijken van bloedwraak en de stammenculturen juist in de moderne tijd aan verandering onderhevig zijn neem ik het begrip 'moderne tijd' vrij ruim. Ik versta er de periode onder vanaf de tweede helft van de 19de eeuw, zonder daarbij

echter historisch te werk te gaan. In deze scriptie wil ik de praktijk van bloedwraak weergeven, zoals die tot voor kort heeft bestaan en voor een gedeelte nog steeds bestaat. De praktijk van bloedwraak is verankerd in tradities van Arabische bedoeïenenstammen, oorspronkelijk afkomstig uit het Arabisch schiereiland. Voor hen is bloedwraak een traditie en morele plicht. Het is een manier om de geschonden eer te herstellen. Ik zal proberen een beeld te schetsen van die praktijken zonder daarbij al te gedetailleerd in te gaan op regionale verschillen.¹ Ik wil vooral de overeenkomsten bestuderen en aangeven hoezeer verschillende praktijken van bloedwraak interacteren met demografische en ecologische factoren. Ook de bedoeïenen zijn onderhevig aan veranderingsprocessen. Zij raken steeds meer gesedentariseerd, bedrijven landbouw of vinden een baan in de industrie. Degenen die een wraakmoord plegen zijn onderhevig aan het strafrecht en komen voor het gerecht en krijgen een gevangenisstraf, zo niet de doodstraf. Toch komen bloedwraak en/of het betalen van bloedgeld, evenals vredesregelingen tussen clans of stammen nog steeds voor.

Qua theorievorming zal ik mij baseren op de theorie van Emrys Peters, die beweert dat de relatie van mens en dier tot de beschikbare hulpbronnen (water!) bepalend is voor de territoriale en sociale organisatie van groepen mensen.² Dat (de beschikbaarheid van voldoende natuurlijke hulpbronnen) is volgens hem ook de enige reden waarom groepen splitsen in stamsegmenten. Dit proces van splitsing is kenmerkend voor stammen in het hele Midden Oosten en Noord Afrika en staat bekend als het 'segmentary lineage system'. Het gaat hier om groepen van naaste verwanten die zich verenigen tegen meer verre verwanten ('segmentary opposition'). Ook op het platteland van Zuid Egypte (de *Ṣaīd*) komen praktijken van bloedwraak voor. En zij komen nog steeds voor. De actualiteit van deze praktijken in het Zuiden van Egypte was zelfs de aanleiding voor mij om mij in deze problematiek te gaan verdiepen. Ik heb mij bij de voorbereiding van de scriptieopzet afgevraagd of deze praktijken bij dorpsbewoners in Zuid Egypte voortkomen uit de tradities van de Arabische stammen, die oorspronkelijk uit het Arabisch schiereiland afkomstig zijn, of dat dit een apart fenomeen betreft. Ik beschrijf daarom zowel praktijken (ten aanzien van bloedwraak) van bedoeïenen als van dorpsbewoners in Egypte en probeer

¹ Bedoeïenen zijn er in o.a. Libië (Cyrenaica), Egypte, Israel, Syrië, Jordanië en Irak. Daarnaast ook op het Arabisch schiereiland.

² Peters (1960), p. 38.

vervolgens tot een comparatieve analyse te komen. Ik heb mij ook verdiept in de Egyptische romanliteratuur over bloedwraak en ik wijd daar een paragraaf aan om te bekijken of daar iets uit geleerd kan worden ten aanzien van het onderwerp van deze scriptie.

Aangezien bloedwraak bij de bedoeïenen grote overeenkomsten vertoont met de praktijken van de Arabische stammen in de pre-islamitische en vroegislamitische tijden zal ook daar kort op worden ingegaan. De manier waarop in de Koran, Hadith en het islamitisch recht (de *sharī'a*) tegen bloedwraak wordt aangekeken is geen onderwerp van studie.

De *Encyclopedia of Islam* omschrijft het begrip bloedwraak als een gerechtvaardigde praktijk waarbij groepsleden van een vermoord slachtoffer iemand van de dadergroep ombrengen.

In these societies, if Killer kills Victim, then it is in many circumstances legal for a member of the group to which Victim belongs, or under whose protection Victim stands, to kill a member of Killer's group (and in particular, Killer himself). The effect of such retaliation will usually be to wipe out any claims that Victim's group had on Killer's group as a result of the original homicide.³

Dit is de meest algemene formulering. In de praktijk bestaat de wrekergroep ('vengeance group') uit naaste mannelijke verwanten van het slachtoffer. Hun aantal kan sterk variëren. Het zal in de meeste gevallen bestaan uit de naaste mannelijke volwassen agnatische verwanten van dader of slachtoffer.⁴ De wrekergroep, de *'amarā dam* kan soms wel enkele honderden mannen bevatten. Deze groep kan ook functioneren als de groep die de bloedprijs opbrengt in het geval men tot een regeling komt. Het afdwingen van vredesregelingen neemt een belangrijk deel van deze scriptie in beslag en is volgens mij ook het interessantste onderdeel. Het gaat hierbij om processen, die vast omlijnd zijn in de tradities van de Bedoeïenen, al zijn er wel een aantal regionale verschillen.

³ *Encyclopedia of Islam*, deel X, p. 442.;

⁴ Agnaten: bloedverwanten in de vaderlijke lijn.

II Bloedwraak bij Arabische stammen in de klassieke periode

Aangezien praktijken van bloedwraak in het Arabische schiereiland in de pre-islamitische en vroegislamitische periode grote overeenkomsten vertonen met die van bedoeïenen in de moderne tijd zal ik in dit hoofdstuk kort ingaan op de belangrijkste kenmerken daarvan. Volgens Hardy (1963) was de clanstructuur noodzakelijk om te kunnen overleven in de woestijn. De clan was de essentiële eenheid die als één lichaam opereerde in gevallen van bloedvergieten. De groep stamde af van gemeenschappelijke voorouder die het bloed heeft verschaft die de leden met elkaar delen. De familie was gebaseerd op een *khamisa*-structuur.⁵ De plicht van bloedwraak lag op de zonen, vervolgens op de broers, neven en ooms totdat het eerste bloed, dat was vergoten was gewroken. Vaak was het een erekwestie om zoveel mogelijk mensen van de dadergroep te vermoorden. Een motief voor *tha'r* lag dus in de tribale structuur. Een ander motief was religieus. Men geloofde in het bestaan van talloze geesten en goden, en hier ligt een verschil met bloedwraak in de moderne tijd. Het was belangrijk deze wezens gunstig te stemmen via het zweren van eden en via bloedoffers. Belangrijk waren godheden die genoemd werden naar bepaalde vogels en stamgoden. Men had het idee dat de ziel aanwezig is in het bloed en in de adem. Tijdens het sterven verlaat de ziel het lichaam via de adem. In het geval van moord echter blijft de ziel in de vorm van een uil boven de tombe rondcirkelen, krijsende van de dorst totdat wraak was genomen.⁶ De naaste verwanten hadden een bloedschuld totdat de vermoorde man was gewroken.

De wreker zwoer publiekelijk een plechtige wraakeed en zwoer te vasten, geen wijn of parfum te gebruiken of zich te onthouden van seksuele gemeenschap totdat wraak was genomen. (Qur'ān II, 193). Op het moment van de wraakmoord moest de wreker hardop uitroepen, dat hij zijn naaste verwant wreekt.

Moordenaars zochten de protectie van een machtige stam. De *shaikh* van de protectiestam was de aangewezen persoon om een vreedzame regeling te initiëren. Indien het niet duidelijk was of de verdachte de dader was moest de wrekergroep

⁵ De *khamisa*-groep is de groep van naaste verwanten die afstammen van een gemeenschappelijke voorouder over een afstand van vijf generaties.

⁶ Hardy (1963), p.18.

een formele beschuldiging uiten tegen de verdachte, die dan een eed zou zweren dat hij onschuldig was ten overstaan van een groep van 50 notabelen. Als de groep anoniem zwoer dat de verdachte onschuldig was, was hij vrij.

Een andere mogelijkheid was het betalen van compensatie (*diyya*). Dit werd in het algemeen beschouwd als minder eervol dan bloedwraak, maar het werd wel een gangbare praktijk. Achterliggende motieven om compensatie te accepteren waren de overwegingen van stammen om hun kracht te hervinden. De standaardwaarde van het bloedgeld ten tijde van de profeet was 100 kamelen. Die werden niet aan de stam als geheel gegeven, maar aan de naaste verwanten. De dader moest die prijs zelf opbrengen, maar kon geholpen worden door de stam, met name de *shaikh*, aangezien aan hem een kwart van alle buit toekwam.⁷ Met de komst van de Islam veranderde de praktijk van bloedwraak niet. Alleen werd er wel een nieuwe loyaliteit opgeëist, namelijk die aan de 'gemeenschap van gelovigen' en niet meer uitsluitend aan de clan of stam. Hardy spreekt in dit verband van het ontstaan van een 'superstam'.⁸

III Bedoeïenen

III.1 Inleiding

The rhythm of nomadism in the deserts of Arabia is determined by seasonal variation and the vagaries of rainfall. The desert situation demands mobility and requires that individual households be able to move separately during certain seasons and then to come together in larger units at other times. Access to water and to pastures must be regulated. The social structural mechanism adapted to these requirements is what is commonly referred to by anthropologists as the segmentary lineage system.⁹

Inderdaad "water" is het sleutelwoord voor woestijnnomaden en het bepaalt een groot deel van hun levenswijze en sociale organisatie. Het 'segmentary lineage system' is een vorm van sociale organisatie, kenmerkend voor nomadische stammen in het hele Nabije Oosten en Noord Afrika. In dit systeem verenigen huishoudens

⁷ Cf. Proksch (1899), p. 9. Het stamhoofd heeft de plicht gasten te herbergen, de armen te onderhouden, weduwen en wezen te verzorgen enz. Hij krijgt daarom een vierde van de buit bij plunderingen en veroveringen. Dit is een soort staatskas.

⁸ Hardy (1963), p.27.

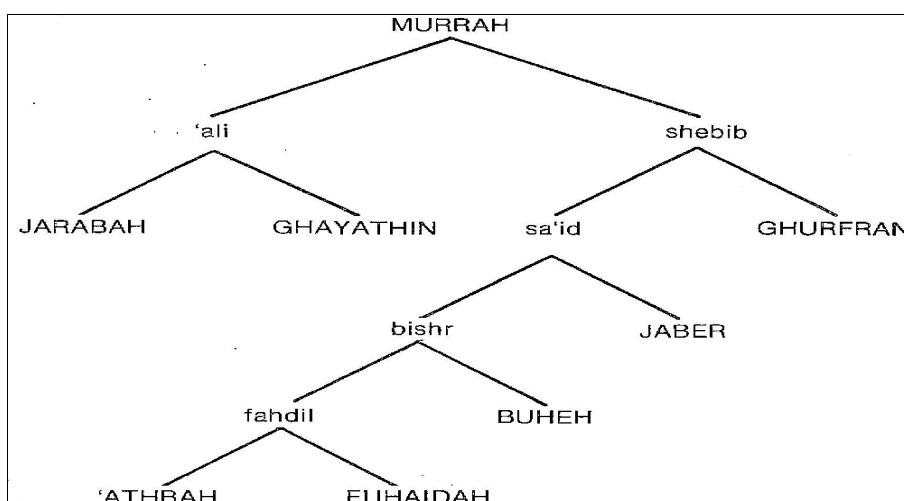
⁹ Cole (1975), p.82

zich tot segmenten op basis van patrilineaire afstamming.¹⁰ Het zijn dus verwantschapsgroepen. Een verwantschapsgroep die alle verwanten bevat die direct afstammen van een gemeenschappelijke stamouder, die vijf generaties terug geleefd heeft, noemen we een 'lineage'.¹¹

Om het proces van segmentatie goed te begrijpen geef ik een voorbeeld dat Donald Powell Cole beschrijft over de sociale organisatie van de Āl Murrah op het Arabisch schiereiland, in de Rub'u I-khālī (het lege kwadrant).

Clans verenigen zich tot coalities van clans via een systeem van 'dual opposition'. Zij vormen paren van clans die samen een gemeenschappelijke voorvader hebben om de strijd aan te binden met gelijksoortige coalities.

Zo kunnen de Āl Fuhaidah en de Āl 'Athba (zie figuur 1) zich verenigen tot de Āl Fahdil om het op te nemen tegen de Āl Buheh. Maar zij vormen een coalitie met de Āl Buheh (Āl Bishr) om te vechten tegen de Āl Jaber. De Āl Jaber en de Āl Bishr verenigen zich als de Āl Sa'id om te vechten tegen de Āl Ghurfran enzovoort.

¹⁰ Patrilineair: afstamming volgt de vaderlijke lijn.

¹¹ Dit is de groep van naaste verwanten, ook wel *khamisa*-groep genoemd. Zij speelt een rol bij bloedwraak, zoals wij nog zullen zien.

Figuur 1

Bij figuur 1: Āl Murrah clans. De namen in hoofdletters zijn van de clans. De andere namen dienen om de verbindingen te verduidelijken. Uit: Cole (1975), p. 92.

Het concept van 'segmentary lineages' of 'segmentary opposition' is afkomstig van Evans-Pritchard, die de Nuer van Zuid Soedan heeft bestudeerd. Het gaat hier om een organisatievorm van verwantschapsgroepen, waarbij naaste verwanten zich verenigen tegen meer verre verwanten.

In segmentary lineages, (descendants of) close kin stand together against more distant kin: (descendants of) brothers are allied against (descendants of) cousins, cousins against second cousins etc. Thus, even very distant kin will automatically put their conflicts to the side and unite against any threat from groups of non-kin (as all Nuer unite against the neighboring Dinka).¹²

De studies van E.L. Peters over bloedwraak bij de Bedoeïenen in Cyrenaica (Libië) zijn informatief en verhelderend wat betreft de relaties tussen genealogische structuren, natuurlijke hulpbronnen, demografische factoren en verschillende soorten praktijken van bloedwraak.

Hij gebruikt de definitie van de Shorter Oxford Dictionary als werkdefinitie om het begrip 'feud' (vete) te verhelderen: "feud is a state of bitter and lasting mutual hostility, esp. between two families, tribes, individuals, marked by murderous assaults, in revenge for some previous insult or wrong."¹³

Hij legt er de nadruk op dat moord niet hetzelfde is als vete. Peters heeft vooral onderzoek gedaan naar de bedoeïenen in Cyrenaica en hij introduceert het concept 'corporate groups' om de verschillende groepen te kunnen analyseren. Deze 'corporate groups' zijn niet uitsluitend verwantschapsgroepen, al is verwantschap een belangrijke factor en volgens de Bedoeïenen zelf de belangrijkste. Van belang is volgens hem vooral dat 'corporate groups' gedeelde belangen hebben in eigendommen, in het bijzonder land, water en bronnen (putten).

¹² AnthroBase.com. (2009). "segmentary lineage." from <http://anthrobase.com/Dic/eng/>

¹³ In: Black-Michaud, J. (1975), voorwoord door E.L. Peters, p. 10.

“Bedouin corporate groups are based on the joint ownership of the natural resources, land and water, by men gathered together as descendants of an ancestor, said to be common to them all, within a genealogical framework of some 4 to 6 generations”.¹⁴

De exploitatie van de (schaarse) natuurlijke hulpbronnen vereist dat groepen mensen samenwerken, dat zij bronwater delen, dat zij ontginbaar land verdelen, dat weidegronden zonder problemen toegankelijk zijn voor herders en vee. Het gaat hier om economische factoren die mensen dwingen om samen te werken. Tegelijkertijd zijn deze activiteiten bronnen van constante frictie. In het bijzonder wanneer groepen in het droogteseizoen met hun vee na lange reizen bij de waterbronnen arriveren kunnen de spanningen hoog oplopen en kunnen er conflicten ontstaan.

Samenwerking is dus essentieel voor de economische activiteiten van de bedoeïenen in Cyrenaica. Dat geldt in het bijzonder voor burens (buurgroepen).¹⁵

In een ander artikel (Peters, 1967) gaat Peters nader in op de verschillende genealogische segmenten van de stammen in Cyrenaica. Hun levenswijze vertoont een grote gelijkenis met stammen in de westelijke woestijn van Egypte, al zal de levenswijze van de stammen in Cyrenaica meer nomadisch zijn dan in Egypte. Ik zal in het volgende intermezzo nader ingaan op de verschillen tussen de stamsegmenten ('tribal sections') in Cyrenaica, omdat daar consequenties uit voortvloeien voor de praktijken van vetes en wraakmoorden.

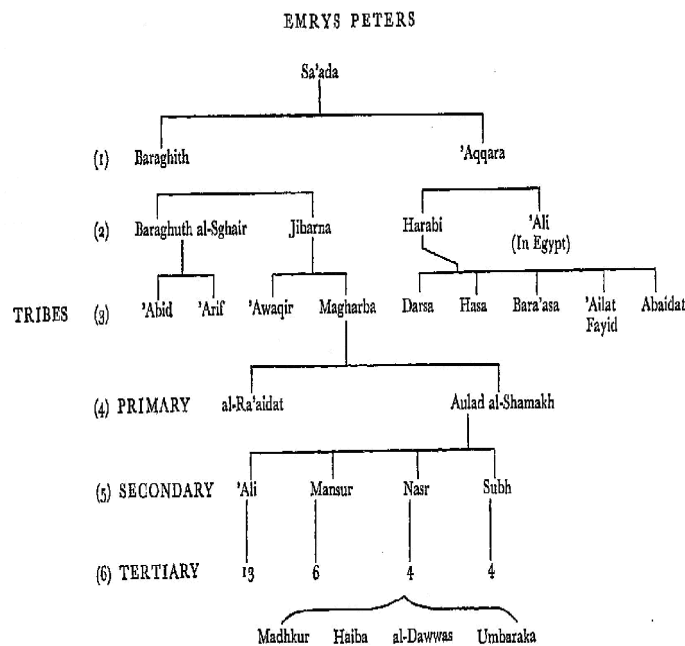
¹⁴ In: Black-Michaud, J. (1975), voorwoord door E.L. Peters, p. 10.

¹⁵ Iedere 'corporate group' grenst aan de territoria van vier andere groepen. Minimaal één hiervan is een 'collateral segment' (zijdelings verwant segment) in de zin dat beide afstammelingen zijn van twee broers. Deze twee burens wonen in een gebied dat op micro-ecologisch nivo hetzelfde is: als er regen valt is dat genoeg voor beide gebieden (om gerst te laten groeien). Hetzelfde geldt voor weidegronden (voor dieren) en waterbronnen (voor mens en dier). Zo geldt voor beiden: is er een surplus, dan profiteren beiden daarvan, is er een tekort dan geldt dat voor beiden. Vanuit dit gezichtspunt is er geen urgente noodzaak voor hen om samen te werken. Er moet echter wel een *modus vivendi* bestaan. Vind er een moord plaats dan moet de spanning snel worden weg genomen. Vanuit dit gezichtspunt is er wel urgentie om samen te werken. Wraak zou de situatie alleen maar doen verslechteren. *Ibid.*, p. 15.

III.2 Intermezzo stamsegmenten Cyrenaica

Er zijn negen 'edele of vrijgeboren stammen' in Cyrenaica. Onderstaand schema geeft een overzicht van de structuur van de stammen.

Het opdelen, of uiteenvallen, van nomadenstammen in segmenten of secties (het proces van segmentatie) heeft volgens Peters te maken met de 'carrying capacity' van het land.¹⁶ D.w.z. dat splitsing van groepen onvermijdelijk is wanneer de natuurlijke hulpbronnen (water!) niet meer voldoen om mens en dier te voeden.

Figuur 2.

Uit: Peters (1959), p. 30.

Het schema uit figuur 2 (laat zien dat Sa'ada de stamvader van de edele stammen in Cyrenaica is. Diens kleinzonen staan aan de basis van de eerste confederaties van stammen. De edele (of vrijgeboren) stammen bestaan uit drie genealogische 'orders of sections': tertiaire, secundaire en primaire secties of segmenten.

1) Tertiaire secties. Zij corresponderen met de kampen, die ontstaan bij de grotere watercomplexen gedurende het droogteseizoen, mei tot november. Het zijn de 'corporate

¹⁶ Peters (1959), p. 32.

groups' par excellence. Deze kampen kunnen weer onderverdeeld zijn in kleinere kampen. De concentratie van agnatische verwanten is meer dan 80%. Iedere tertiaire sectie heeft een eigen naam en dit geeft haar leden een politieke verantwoordelijkheid en identiteit. Zij heeft bovendien haar eigen waterbronnen, landbouwgrond en weidegronden, evenals een *waṭan* (thuisland). Er is dus sprake van een geordende territoriale verdeling van de stammen en hun secties. Wanneer de regens beginnen, is er water en weidegrond genoeg en geven de dieren melk. Een tertiaire sectie verdeelt zich dan in kleinere groepen, maar deze blijven wel dicht bij elkaar. Zo'n cluster is wel weer territoriaal onderscheidbaar van soortgelijke naburige clusters. Iedere tertiaire sectie is economisch zelfvoorzienend en er is geen reden om onderling handel te drijven.

De gemeenschappelijke identiteit wordt uitgedrukt als "één bot" of "één lichaam". Wordt de groep aangevallen dan staan de leden ervan als één man. Hetzelfde geldt bij doodslag, wraakmoord en betaling van bloedgeld. Ieder individu is verantwoordelijk en draagt bij. De selectie van wrekers heeft niets met naaste verwantschap te maken (al bestaat 80% van de 'corporate group' uit agnaten). Leden van de 'corporate group' erven de 'schuld' van een bloedwraak of vete als één geheel.¹⁷

Vindt er een moord plaats binnen deze groep, de *'amarā dam* genoemd, dan ontstaat er een dilemma. Bloedgeld betalen of wraak eisen is onmogelijk, want de groep is 'één lichaam'. Het zou neerkomen op splijting van de groep.

Moord binnen de groep is zo beladen met schaamte of zonde dat vrijwillige ballingschap de enige optie is. Het idee van een 'corporate identity' is zo sterk, dat ook het straffen van de dader geen optie is. Er is dan sprake van een interne ramp, de groep is gaan bloeden en kan niets doen.¹⁸

Bij doodslag tussen twee collaterale (zijdelings verwante) tertiaire secties spelen er heel andere processen. Er is hier sprake van twee onderscheiden politieke groepen. Ieder heeft zijn eigen waterrechten en in het droogtseizoen hokken zij niet samen om één grotere groep te vormen. Zij zijn wel vaak burens en onderlinge sociale relaties zijn intens. (Zie ook noot 15). Daarom moet een incident als doodslag snel worden opgelost. Een bloedwraak, *tha'r*, wordt dan als het beste middel beschouwd om de verstoorde relaties te herstellen. Na een bepaalde periode na de wraakmoord wordt dan een vredesbespreking gehouden, waar men probeert overeenstemming te bereiken dat de twee moorden elkaar wegvlakken. ". Een tweede mogelijkheid is het

¹⁷ Ibid., p. 14.

¹⁸ Peters (1967), p. 264.

betalen van bloedgeld (*dijya*), mits dat wordt geaccepteerd door de slachtoffergroep. Voor details over het onderhandelingsproces over de *dijya* verwijs ik naar de paragraaf over verzoeningspogingen.

2) Secundaire secties.

Hier zijn onderlinge relaties weer anders.¹⁹ Ecologisch gezien verschillen hun territoria onderling, zowel qua landschap als qua grond. Aangezien de regenval sterk kan variëren van plaats tot plaats heeft iedere secundaire sectie haar eigen microklimaat. Aangezien deze secties groter zijn dan tertiaire secties zijn ze zowel ecologisch, economisch als sociaal meer zelfvoorzienend. De agnaten van een secundaire sectie bewonen het territorium dat toebehoort aan hun 'lineage'. Hierdoor, maar ook doordat een 'parallel-cousin'-huwelijk²⁰ de voorkeur heeft wordt het aparte karakter van de secundaire secties en hun territoria benadrukt.

Daarom is er geen urgente noodzaak om vrede te sluiten als er een moord heeft plaats gevonden. Er blijft steeds een schuld die ingelost moet worden. Er is hier sprake van een vete, van permanent vijandige relaties. Deze kent geen begin en geen einde. Vaak weten mensen niet wanneer de vorige moord heeft plaats gevonden, alleen tot welke groep het slachtoffer behoorde.

Bij een vete wordt niet alleen een moord of verwonding gepleegd, maar de tegenstander wordt ook vernederd of beledigd. Bv. door iemand voor zijn tent te doden of een jongere of oudere te doden. Dan moet de slachtoffergroep niet alleen de moord, maar ook de belediging wreken.

3) Primaire secties. Collaterale primaire secties zijn complete vreemden voor elkaar en zullen elkaar zelden ontmoeten. Vindt er toch een moord plaats, dan kan er een raid (*ghazw*) plaats vinden. Maar geen oorlog. Oorlog vindt alleen plaats tussen stammen onderling.

¹⁹ Het is goed om te beseffen dat de secundaire (en primaire) secties of segmenten verschillende tertiaire segmenten omvatten. Zie figuur 2. Dit concept van 'segmentary organization', dat zich baseert op is op de theorie van Evans-Pritchard (1940: 142-144), is overigens genuanceerd door Emanuel Marx, die ervan uitgaat dat 'gemeenschappelijke belangen' de relaties tussen buurgroepen dicteren. (Marx, 1977: 355). Volgens hem wordt het 'gemeenschappelijk belang' vertaald in het idioom van verwantschapsrelaties.

²⁰ Parallel-cousin-huwelijk: zoon trouwt met de dochter van de broer van zijn vader. Aangezien de vrouw bij (de familie van) de echtgenoot gaat wonen, blijven de zonen, die uit dit huwelijk geboren worden binnen de groep. Zo kan het voorkomen dat de groepen voor 90 % uit agnatische verwanten bestaat.

Wanneer de groep te groot wordt kan expansie van het territorium overwogen worden. Dit kan met geweld geprobeerd worden, maar ook kunnen huwelijksbanden overwogen worden met andere (nabije) groepen die in een ander (verschillend) micro-ecologisch gebied wonen. Maar met de onmiddellijke burenen (o.a. het 'collateral tertiair segment') zal men niet zo gauw huwelijksrelaties aangaan, omdat die in hetzelfde micro-ecologische gebied wonen (waardoor geen economisch voordeel uit de relaties verkregen wordt). Sterker nog, collaterale buurgroepen zullen geen huwelijksbanden aanknopen met dezelfde externe groep. Via de huwelijksbanden kunnen zelfs confederaties (van 'corporate groups', niet van stammen) ontstaan. Deze allianties worden aangegaan, omdat ze economisch perspectief bieden. Wanneer dat voordeel verdwijnt, kan de kracht van verwantschap *wegebber*. Sterker nog: "lapsed affinity" is een teken van vijandschap.²¹

We hebben gezien dat in het geval van Cyrenaica toegang tot water (via regen en bronnen), land(bouw) en weidegrond essentieel is. In de poging zich die toegang toe te eigenen zullen er altijd fricties zijn. Daarom kunnen we de definitie van 'feuding' (van langdurige vijandelijkheden, waarbij het wreken van vorige moorden een belangrijk motief is) nader preciseren: het is de competitie om de toegang tot natuurlijke hulpbronnen.²² Zolang er schaarste en competitie is zal er daarom altijd een patroon van 'feuding' zijn, aldus Peters.

Er is volgens hem nog een element dat essentieel is voor vetes: dat is wat hij noemt 'discreteness'. Hiermee bedoelt hij de uitzonderlijkheid, de unieke positie van iedere groep. Dit uit zich in hun bewoning, in hun naamgeving (alle groepen hebben een unieke naam, een individu kan niet tot twee groepen behoren) en in het eigendom van natuurlijke hulpbronnen (is in het bezit van een groep van agnaten). Door deze uitzonderlijkheid, het niet verweven zijn in allerlei netwerken van relaties, is de groep niet gedwongen om compromissen te sluiten. Er is dan geen sociale of economische belemmering voor wraakmoord.

²¹ Peters (1967), p. 22

²² Ibid., p. 24

Sulayman Khalaf, zelf afkomstig uit een bedoeïenenfamilie (Syrië, Irak), kent het bloedwraaksysteem uit eigen ervaring en beschrijft nader de procedures die met beheersing van geweld te maken hebben. Hij beschrijft de Bedoeïenen in Groot-Syrie, Golfregio en hij legt de nadruk op het *dakhala*-systeem. Dit is één van de belangrijkste mechanismen om conflicten te beheersen. Het betekent dat een vreemdeling protectie geniet bij een vreemde stam of groep. Dit protectie-systeem heeft alles te maken met eer en gastvrijheid. Gastvrijheid is heilig (evenals het huis) bij de Arabische stammen en iedere vluchteling krijgt bescherming gegarandeerd door de eer van de gastheer. De heiligheid van de gastvrijheid is deels afgeleid van de onaantastbaarheid van de vrouwen in het huis. Het is gebruikelijk om protectie te vragen 'in de naam van de moederborst'.²³ Gastvrijheid (*ḥurmatu l-ḍiyāfa*) is zo iets onaantastbaars dat een gastheer zelfs zijn vijanden moet beschermen.

Wanneer er een moord is gepleegd dan weet de dader dat de verwanten van het slachtoffer (*khamsa* groep, *ibn 'amm* groep) het als hun plicht beschouwen wraak te nemen. De dader zal dan met zijn naaste verwanten²⁴ vluchten en bescherming zoeken bij de eerste de beste stam of clan. De vluchtelingen kunnen dan rekenen op drie dagen protectie (*al-mharbāt* dagen), genoeg om hun spullen te pakken en zich voor te bereiden op ballingschap (*jali*) bij een verre stam. Hierdoor wordt ook de slachtoffergroep gevrijwaard van eerverlies (indien zij niet in staat is haar slachtoffer te wreken). De groep die in ballingschap gaat ervaart deze tijd als zeer zwaar, als een sociale dood, omdat zij volledig afhankelijk zijn van de gaststam. De gast is een gevangene van de gastheer, zoals de bedoeïenen zeggen.²⁵ Zij hebben een ondergeschikte sociaal-politieke positie. Deze periode wordt de *balāsh* genoemd, waarmee de sociale ellende, die zij ervaren, wordt bedoeld. Leden van de groep moeten voortdurend op hun hoede zijn en moeten 's nachts de wacht houden.

De periode van ballingschap is bedoeld om het bloed van de slachtoffergroep af te laten koelen. Daarna volgt een vrij algemeen patroon van strategieën en rituelen, die kenmerkend is voor Bedoeïenen in het gehele Nabije Oosten. De meeste conflicten

²³ Dit appelleert aan de verbondenheid van de mannen die dezelfde moedermelk hebben gedronken.

²⁴ *khamsa*-groep, die immers ook slachtoffer van de bloedwraak kunnen worden.

²⁵ Khalaf (1990), p. 232.

worden op die manier tot een vreedzaam einde gebracht. Ik zal die processen in de volgende paragraaf bespreken.

III.3 Pogingen tot verzoening en vredesbesprekingen

Jacob Black-Michaud onderscheidt in zijn boek *Cohesive Force* verschillende varianten van verzoeningen.

1) Een individu wordt door de eigen groep gedwongen om genade te smeken bij de familie van het slachtoffer. Indien de eigen groep vindt dat de dader te lastig is of de belangen van de groep schaadt of de slachtoffergroep te vriend wil houden kan de groep hem dwingen om genade te smeken. Peters beschrijft een geval waar de dader op een paard wordt gebonden en hij in gezelschap van een geestelijk leider naar het kamp van de 'owner of the blood' wordt gereden, waar hij zijn leven aanbiedt zeggende: "dit is mijn mes, mijn leven is aan u, dit is mijn lijkwade, mijn leven is aan u". Traditie verbiedt om een leven op deze manier te accepteren.²⁶ Bij de 'Aliab Bishārīn in de Egyptische woestijn wordt de dader naakt naar de tent van de slachtoffergroep gebracht.²⁷

2) Bemiddeling. Bemiddeling door een derde partij vindt plaats als dit ten voordeel is van beide partijen. Motieven kunnen zijn de wens om niet voortdurend in een staat van gewelddadige anarchie te leven, onmogelijkheid om veraf te reizen of numerieke zwakte.

Door acceptatie van bemiddeling wordt de sociale status van de slachtoffergroep enigszins verminderd. Het is immers een heilige plicht van de Bedoeïenen om *tha'r* te zoeken. Het is ook voor de dadergroep een reductie van prestige, want zij zal uiteindelijk het bloedgeld moeten betalen, indien de bemiddeling slaagt. En dat betekent het accepteren van vernederende voorwaarden. In het begin van de onderhandelingen zal de dadergroep daarom iedere verantwoordelijkheid verontwaardigd afwijzen, beweerende dat de moord slechts een legitiem antwoord was op een onverdraagbare provocatie. Extra vernederend is het opleggen van een *sana'*, een jaarlijkse boete. Alleen in uiterst nijpende omstandigheden, zoals dreiging van splitsing van de groep, zal de *sana'* geaccepteerd worden.

²⁶ Peters (1951), p. 242.

²⁷ Black-Michaud (1975), p. 90

Het patroon van bemiddeling bij de Bedoeïenen is nagenoeg hetzelfde in de gehele Arabische regio. Steeds terugkerende kenmerken zijn het nuttigen van een gezamenlijke maaltijd na afloop van de verzoeningsceremonie, waarbij iedereen uit dezelfde schaal eet, een eerste aflossing van de compensatieregeling (*diyya*) en het geven van vrouwen aan de naasten van het slachtoffer.²⁸ In het navolgende zal ik gedetailleerder ingaan op de beschrijving van verzoeningspogingen. De beschrijving is ontleend aan Khalaf (1990) en gaat over de regio Groot-Syrië en de Golf.

Na de ballingschap, waarvan de tijdsduur wisselend is, worden vooraanstaande *shaikh's* van de daderstam en van naburige stammen benaderd om het bemiddelingsproces in gang te zetten. Dezen vragen een lokale leider om een verkenning uit te voeren bij de slachtoffergroep of zij bereid zijn een *zawra* (bezoek, *jāhiya* in de Golfregio) door stamhoofden te accepteren. Er is dan vaak nog veel diplomatiek verkeer door invloedrijke lokale mannen nodig om die acceptatie voor elkaar te krijgen. Het bestaan van verwantschapsbanden tussen de slachtoffergroep en de dadergroep is daarbij behulpzaam. Vlak voordat de *zawra* door de stamhoofden²⁹ plaats vindt hebben zij een ontmoeting met de leiders van de dadergroep (die niet meegaan met de *zawra*) om te onderzoeken hoe ver de dadergroep wil gaan in de betaling van de *diyya*. De leiders zeggen: “Oh *Shaikh* (so and so), I put my gown on your shoulders... Remember you are wearing my gown.”³⁰ Hiermee geven zij een bepaalde *shaikh* volmachten om namens hen te onderhandelen.

²⁸ Black-Michaud noemt een voorbeeld van een meisje dat als deel van de *diyya* aan een naaste verwant van de vermoorde man wordt gegeven. Als zij dan een zoon baart dan wordt die beschouwt als vervanging van de gedode man. Baart zij een dochter, dan wordt die dochter uitgehuwelijkt aan een derde lineage. De bruidsprijs die voor haar wordt betaald voorziet de slachtofferfamilie van voldoende kapitaal om één van haar mannelijke leden te laten trouwen (dus een vrouw te kopen), waaruit misschien weer een zoon voortkomt. Wanneer het beoogde resultaat is bereikt (een zoon), mag de oorspronkelijke vrouw (meestal) naar haar familie terugkeren (de dadergroep). Als zij onvruchtbaar is wordt zij verstoten door haar echtgenoot en moet de dadergroep voor vervanging zorgen. Black-Michaud (1975), p. 92. Volgens Hardy (1963, p.95) komt de praktijk van het geven van vrouwen niet meer voor in Gaza.

²⁹ dit zijn niet dezelfde mannen als de *shaikh*, die het bemiddelingsproces hebben opgestart.

³⁰ Khalaf (1990), p.233.

Wanneer zij de tijd rijp achten bezoeken de stamhoofden de familie van het slachtoffer. Zodra zij hun tent of huis binnenstappen worden zij heilige gasten. De bemiddelaars leggen zo het gewicht van hun sociale status en eer in handen van hun gastheren en de gastheer heeft rekening te houden met de codes van gastvrijheid.

By the sanctity of tradition they are the carriers of *wajaha* (esteem), notability, the highest influence and social honor.

(.....)

Even when a *zawra* is imposed upon him, a host cannot violate the tradition of Arab tribal hospitality, he has no choice but to take up the challenge out of his sense of honor before society.³¹

De bemiddelaars kunnen van de regels van gastvrijheid gebruik maken om een regeling te forceren.³²

Bijvoorbeeld door te weigeren het aangeboden voedsel te eten voordat er een principeovereenkomst is. Eten en drinken hebben een rituele waarde bij de Bedoeïenen; het nuttigen van hetzelfde voedsel scheidt een band. De ceremonie gaat als volgt verder. De gastheren nodigen de gasten uit te eten: "vereerde gasten, kom en eet. De zaak waar u voor gekomen bent zal naar uw tevredenheid worden geregeld." Waarop de *shaikh's* antwoorden: "Wij willen het met haar *diya*." (bloedgeld). Dan antwoordt de oudste gastheer: "wij geven het u met haar *diya*. Kom en eet!"

Daarna wordt er onderhandeld over de *diya*. In dat proces zijn er voortdurend verwijzingen naar de traditie, naar historische daden, geliefde wijsheden en concepten als eer en vrijgevigheid en natuurlijk naar Allah als de grote algemene getuige bij de verzoening.

Allah, the ultimate significant other, is invited to the scene and repeatedly invoked to supervise, help, participate and finally appear, even when ambiguous, as the ultimate and most sacred third party. The presence of God, the greatest, most generalized witness, provides an uninterrupted mode of sacrality throughout the process.³³

Indien men het niet eens kan worden over de *diya*, dan wordt de rol van de bemiddelaar (*'ārifā*) (beter: hoofd van de delegatie van bemiddelaars) cruciaal. Hij is de expert in Arabische tradities en het politiek hoofd van zijn stam. Hij zal een

³¹ Khalaf (1990), p.233,234.

³² Het komt ook wel voor dat de slachtoffergroep weigert de *shaikh's* te ontvangen, maar daarmee halen zij zich de onvrede van de eigen gemeenschap over zich. De *shaikh's* kunnen dan een sit-in protest organiseren tegenover het huis. Uiteindelijk moet de slachtoffergroep inbinden en hen ontvangen en eten aanbieden.

³³ Khalaf (1990), p. 235.

pleidooi houden die beide partijen over de streep moet trekken. Is er tenslotte overeenstemming over de *diya*, dan staat de *shaikh* die de dadergroep vertegenwoordigt op en verzoekt de *shaikh* van de slachtoffergroep om hem toe te staan de *dakhal* uit te kiezen.³⁴

Dat gebeurt in de vorm van de volgende rituele ceremonie. Wanneer de *dakhal* hoort dat zijn naam genoemd wordt, zegt hij een aantal keren: “ik verschaf u *dakhal*.” De vertegenwoordiger van de slachtoffergroep antwoordt dan: “ja, u kunt *dakhal* geven, wij aanvaarden u als *dakhal*.”³⁵

Door het kiezen van de *dakhal*-groep wordt er een derde partij aan de regeling toegevoegd, hetgeen een extra veiligheidsgarantie inbrengt. De *dakhal*-groep wordt gekozen uit families die nauw verwant zijn met de slachtoffergroep, waardoor het uitbreken van nieuwe conflicten geminimaliseerd wordt. Mocht de *dakhal*-groep aangevallen worden door bv. de slachtoffergroep dan moet zij weerwraak zoeken (de ideologie van de eer vereist dat).³⁶ De dadergroep (*dakheel*) blijft onder de protectie van de *dakhal*-groep tot het bloedgeld is voldaan, hetgeen bezegeld wordt door een laatste *zawra* aan de slachtoffergroep en een gezamenlijke maaltijd.

Ook Peters beschrijft verzoeningsceremonies in zijn verhaal over Cyrenaica.³⁷

³⁴ Ditmaal is de *dakhal* de stam die garant staat voor de uitbetaling van de *diya* en de dadergroep bescherming biedt tot de regeling is voldaan

³⁵ Khalaf (1990), p.236.

³⁶ Indien iemand van de slachtoffergroep toch probeert om iemand van de dadergroep om te brengen dan heeft de *dakhal* recht op drie tegenaanvallen. De *dakhal* zoekt niet zozeer wraak, maar terroriseert de lastpak. Het kan dan voorkomen dat de *shaikh's* van zijn eigen groep de lastpak dwingen tot een *zawra* naar de *dakhal*. Zij binden hem vast aan een tent en vertellen de *dakhal* zijn recht te nemen. Er volgt dan een symbolische moord, waarbij de *dakhal* de touwen doorsnijdt. Khalaf (1990), p. 237 – 38.

³⁷ Peters (1967), p.265

De *marabtin bi'l baraka* (cliënten van de goedheid) verzorgen de bemiddeling.³⁸ Dit zijn mannen die buiten de afstammingslijnen van de edele stammen staan en die begaafd zijn met goddelijke goedheid. Zij behandelen de zieken, schrijven amuletten en geven aan vredesbesprekingen de zegen van hun *baraka*.³⁹ Zij moeten allereerst de partijen bij elkaar zien te krijgen en de hoogte van de *diya* moet worden bepaald. De overeenstemming is meestal al bereikt voordat de vredesbijeenkomst plaats vindt, ook al wordt er openlijk afgedongen. Dit om de slachtoffergroep het idee te geven dat zij uitsluitend onder grote druk van de woestijnleiders en heilige mannen hebben toegestemd. Belangrijkste wapenfeit van de vredesbijeenkomst is dat de kloof tussen de partijen is verkleind en men weer normale relaties kan aangaan. Dit wordt gesymboliseerd door de gezamenlijke maaltijd, waarbij allen “uit één schaal” eten. Met betrekking tot het betalen van de bloedprijs: de overeengekomen som (in natura) wordt nooit in één keer betaald en zelfs nooit volledig betaald. Reeds bij de eerste aflossing wordt beweerd dat het seizoen is tegengevallen, dat er te weinig nieuwe lammeren zijn geboren enz. Bij een tweede aflossing is de druk nog groter om slechts een fractie van de beloofde som te accepteren. Na een paar jaar worden pogingen gestaakt om tot verdere aflossingen te komen. De rijkdom van de aflosser is daarbij irrelevant. Waar het om gaat is het herstel van vreedzame relaties. Het afdingen is een proces om in contact te blijven. Eenmalige en volledige aflossing zou de relatie

³⁸ Er zijn drie statusgroepen onder de stammen: de edele (*free-born*), de *Laff* en de *Marabtin* (cliënten). De *Laff* zijn verbonden met de edele stammen, maar hebben geen eigendom in natuurlijke hulpbronnen. Zij zijn gaststammen. Als zij lang bij een gastheer verblijven en erin getrouwd zijn dan komen zij in de genealogie van de gastheerstam op het punt van tertiaire segmentatie. Zij worden dan toegevoegd aan een gastheer tertiaire sectie.

Lidmaatschap van hogere secties is dan automatisch. De positie van de *Marabtin* lijkt hierop. Het betreft mensen die van buiten Cyrenaica komen. Zij flankeren de grenzen van het land en zij zijn verbonden met de edele stammen, i.h.b. de tertiaire secties. In de praktijk bestaan de cliëntstammen uit meerdere subgroepen, die ieder weer gerelateerd zijn aan verschillende edele tertiaire secties. Het kan ook zijn dat cliëntgroepen slechts uit een klein aantal individuen bestaan, die weer samenklonteren met andere zulke groepen en zich gezamenlijk verbinden met een edele tertiaire sectie. Peters (1960), p. 41-42.

³⁹ Peters (1967), p.265.

alleen maar beëindigen. De schuldrelatie bestendigt de sociale relaties tussen de twee groepen.⁴⁰

Ook Hardy beschrijft verzoeningspogingen, maar dan in Gaza en Jordanië.⁴¹ Ik zal daar in hoofdstuk VI kort op ingaan.

III.4 Conclusie

Ik heb in dit hoofdstuk getracht om de praktijken m.b.t. bloedwraak van Arabische nomaden en semi-nomaden in de moderne tijd te beschrijven. Ik ben me ervan bewust dat een vrij statisch beeld is ontstaan van de bedoeïenen en ik zal daarom in hoofdstuk VI nader ingaan op veranderingsprocessen.

Appellerend aan de 'sense of honor'⁴² van de Bedoeïenen worden culturele tradities strategisch gebruikt om gewelddadige conflicten vreedzaam op te lossen. Een staatsmonopolie op geweld was (tot voor kort) afwezig in de woestijngebieden en bloedwraak, vetes en de daaraan gekoppelde verzoeningspogingen bieden in feite bepaalde, door tradities gegronde veiligheidsgaranties die het dagelijks leven onder vaak moeilijke omstandigheden in economisch en sociaal opzicht mogelijk maakt. Vetes zijn in feite vreedzame mechanismen, omdat zij de collectieve verantwoordelijkheden in stand houden. Bij collectieve verantwoordelijkheid gaat het er niet om het leven van een individu te nemen, maar genoegdoening te geven aan de slachtoffergroep en gezichtsverlies te beperken door de geschonden eer te herstellen.⁴³ Meer in het algemeen dient bloedwraak en vete om geweld te beheersen en conflicten te reguleren.

(It) constitutes a means of affirming authority in the absence of an institutionalized power structure conceived to this end.⁴⁴

In deze zin heeft de dreiging van bloedwraak een afschrikwekkend effect.

⁴⁰ Peters (1967), p.266.

⁴¹ Hardy (1963).

⁴² Bourdieu (1979), p.11 in: Khalaf (1990), p. 238.

⁴³ Khalaf (1990), p. 240.

⁴⁴ Black-Michaud (1975), p. 87.

IV Bloedwraak op platteland van Zuid Egypte

IV.1 Inleiding

Bloedwraakpraktijken op het platteland in Egypte zijn berucht en zijn een belangrijk maatschappelijk thema, o.a. in de media. En ze komen nog steeds voor, soms vele tientallen jaren na de dood van het slachtoffer dat gewroken wordt.

De belangrijkste bron die ik heb kunnen vinden over bloedwraak in Zuid Egypte, de *Ṣaīd*, is de studie van Aḥmad Abū Zaid, getiteld *al-Thaʿr*. Dit is een sociaalwetenschappelijke analyse van bloedwraak in het dorpje Banī Samī op 30 km. afstand van Assiout. Daarnaast was ik vooral aangewezen op krantenartikelen via internet. Over de aanwezigheid van Bedoeïenen in Egypte bleek Murray (1935) een waardevolle bron.

Volgens Abū Zaid (1964) is de praktijk van de bloedwraak overgenomen van de Arabische stammen die Egypte in verschillende golven hebben overspoeld.⁴⁵

Volgens hem heeft de bloedwraak geen wortels in het klassieke, Faraonische Egypte.

Het dorp bestaat uit 8000 zielen en omvat vier grote clans (*badnāt*) en een aantal kleinere clans, waaronder Christelijke. Hun gemeenschappelijke voorvader is *Shaikh* 'Alī al-Fīl, een Arabier die met de eerste legers naar Egypte kwam. Diens vier zonen zijn de stamvaders van de vier grote clans. Van hen scheiden nu ongeveer 16 generaties. Hoe belangrijk de verwantschapsstructuur is voor de praktijk van bloedwraak zal in het navolgende blijken. Er zijn ook clans die hun status ontleen aan het feit dat zij gelieerd zijn aan de grotere clans via een 'patroon-client-relatie'. Dat geldt o.a. ook voor de christelijke clans. Deze nemen niet openlijk deel aan de bloedwraak, maar kunnen wel steun verlenen in de vorm van geld en wapens. De clans waarmee zij zich verbinden (de *'Arab al-ā'ila al-masīhiyya*) vertegenwoordigen hen in geval van bloedwraak.

Abū Zaid beschrijft een aantal factoren die het in de hand werken van fricties bevorderen.

1) Een eerste factor is dat het eigendom van de akkers buiten het dorp erg verbrokkeld is. Er is als het ware een lappendeken ontstaan van een heleboel kleine akkertjes die aan verschillende clans toebehoren. Bovendien kunnen de akkers van

⁴⁵ Zie bijlage II.

één eigenaar ver uit elkaar liggen, omdat mensen de gewoonte hebben om steeds stukjes land bij te kopen. Door deze verbrokkeling ontstaan gemakkelijk ruzies tussen families of clans.

2) Ieder jaar zijn er overstromingen (in ieder geval ten tijde dat Abū Zaid daar onderzoek deed), waardoor het land drie maanden lang onder water staat. Wanneer het water zich terugtrekt worden ook de afbakeningen van de akkers weggespoeld. Daardoor ontstaan flinke ruzies over de begrenzing van de akkers.

3) Ook in de tweede zaaiperiode (zomer), dus wanneer er flink geïrrigeerd moet worden nemen de gevallen van moord en weerwraak flink toe. Veel moorden vinden plaats bij de irrigatiemachines en in de velden als de gewassen opgekomen zijn. Dan is het makkelijk om je daar te verstoppen.

4) In het geval van katoenverbouw worden de bassins open gezet voor de katoen gerijpt is, hetgeen de boeren ertoe dwingt de struiken te kappen en op de dijken te drogen te leggen. Daar ontstaan openlijke gevechten, zo niet gewapende conflicten, om een plek voor de eigen struiken te reserveren.⁴⁶

Abū Zaid vat de factoren die de bloedwraak faciliteren in twee hoofdcategorieën samen.

1. De aard van de landbouwstructuur (bassinirrigatie, versnippering van akkertjes, werkeloosheid van landarbeiders gedurende een groot deel van het jaar). Bovendien is het dorp tamelijk geïsoleerd van de buitenwereld doordat het in economisch opzicht een relatief zelfstandige huishouding is. Deze isolatie neemt nog toe ten tijde van de overstromingen.
2. Het verwantschapssysteem. Met name de dominantie van de grote clans (en de patroon-client-relaties met andere clans) zijn er verantwoordelijk voor, dat de loyaliteit van het individu op de 'extended family en de clan is gericht.' Aan deze groepen ontleent het individu zijn normen, sociale waardigheid en status. Een aanval op het individu is een aanval op de hele groep.⁴⁷

De verbondenheid met het land heeft een sterke emotionele waarde en vertegenwoordigt tevens de eenheid van de clan. Vandaar dat disputen over landgrenzen of irrigatiemateriaal al snel leiden tot gevallen van verwonding en doodslag.

⁴⁶ Abū Zaid (1964), p. 33. Vertaald uit het Arabisch door mijzelf.

⁴⁷ Abū Zaid (1964), p. 34.

Deze dominantie van het verwantschapstelsel via de mannelijke lijn herbergt ook een trots in zich die de identiteit en sociale status weer versterken. Zo neemt bv. de zoon steeds de naam van zijn grootvader aan. Emrys Peters beschrijft dit proces van naamgeving in het geval van Cyrenaica. Er wordt een soort reïncarnatie verondersteld van de grootvader via de kleinzoon.

'He is my son, but also my father, because he has his name. (.....) When he grows up and I grow old, he will look after me as if I were his son.'

Hij (Emrys Peters) karakteriseert dit proces als 'fusing and telescoping'. Daardoor kunnen dubbele tellingen worden weggelaten en wordt de afstammingslijn korter.⁴⁸

IV.2 De wet van de *tha'r*

Abū Zaid wijdt een apart hoofdstuk aan wat hij noemt de wet van de *tha'r*. Hij noemt een viertal factoren die daarvoor bepalend zijn.

(1) Reeds genoemd is de dominante rol die de verwantschapstructuur speelt en het feit dat de loyaliteit aan de 'ingroup' (clan, familie) allesoverheersend is. Indien er een moord is gepleegd sluiten zich zowel de rijen van de slachtoffergroep als die van de dadergroep. Een aanval op één individu wordt beschouwd als een aanval op de hele (verwantschap)groep. Vaak worden de clangrenzen overschreden en vinden er coalities plaats van primaire met secundaire clans. Dit kan zover gaan dat de gehele dorpsgemeenschap in twee groepen wordt opgedeeld.

(2) Er moet sprake zijn van een *gelijkspel* in het aantal moorden. In dit verband wordt ook wel gesproken van 'schulden'.⁴⁹ Er is inderdaad vaak sprake van een rekensom, maar doordat interpretaties over de 'meetellende' slachtoffers variëren kunnen vetes vele generaties voortduren.⁵⁰

⁴⁸ 'Telescoping': verscheidene mannelijke namen worden weggelaten in de genealogie onder de naam van de stamvader van de tertiaire sector. Dit vindt meestal plaats doordat de bijnaam van een beroemde stamleider ook aan successievelijke afstammelingen wordt gegeven, naast hun persoonlijke naam. Het proces van 'fusing' lijkt hierop. Hierbij wordt bedoeld op de praktijk om jongens te noemen naar een overleden verwant. Dan kan bv. de volgende volgorde in afstammingslijn voorkomen: Muhammad – Ali – Muhammad – Ali – Muhammad. Zo ontstaat een 'fusing' van namen en kunnen dubbele tellingen worden weggelaten. Peters (1960), p. 32, 33.

⁴⁹ In de Engelstalige literatuur wordt veelal gesproken over de 'owner of the blood' en daarmee wordt de slachtofferpartij bedoeld, die een recht op weerwraak heeft ten aanzien van de dadergroep.

⁵⁰ Ook indien de overheid ingrijpt en een individu tot de doodstraf of zelfs levenslange gevangenisstraf wordt veroordeeld wordt hij meegeteld in het rijtje van de optelsom.

Hieronder volgt een voorbeeld van een langdurige vete tussen twee van de grote clans, waaruit blijkt hoe belangrijk het 'gelijkspel', de vereffening van de bloedschuld, wordt ervaren.

Het begon met een strijd tussen de Chr. familie Bashaay en de familie 'Anakwa in 1940. Iemand van de Bashaay werd gedood door de 'Anakwa. Maar de Bashaay waren verbonden met de Takarna, die hun patroonclan waren. De Takarna eisten bloedwraak en in de strijd werd iemand van de Hudaiba gedood. Ook al was dit niet met opzet, de Hudaiba eisten wraak op de Takarna. Zij ontvoerden iemand van de Takarna en doodden hem. Daarmee was de zaak afgedaan, al bleven er gevoeligheden bij de Takarna wegens het feit dat zij de man van de Bashaay niet hadden kunnen wreken.⁵¹

Dit verhaal heeft een langdurig en bloedig vervolg gehad en ik verwijs graag naar de bijlage hierover voor de details. Relatief einde van het verhaal is dat de overheid een pact heeft geforceerd, waarbij gestipuleerd werd dat degene die het pact zou verbreken een boete van 3000 pond zou moeten betalen.

3) De strijdende partijen behoren tot afzonderlijke clans, tenzij subclans aparte economische eenheden zijn. Het is bv. mogelijk dat binnen een grote clan er ruzie ontstaat tussen aangetrouwde families. Zij staan dan meestal niet openlijk tegenover elkaar, maar bieden steun via geld of wapens. In het bijzonder de situatie van de vrouw (die immers in huis gaat wonen bij de familie van de echtgenoot) kan voor kritieke situaties leiden. Indien haar echtgenoot gedood wordt trekt zij één partij met diens familie. In alle andere gevallen stelt zij zich neutraal op. Iets anders wordt het als één van haar kinderen wordt gedood. Wanneer bv. de broer van de moeder haar kind doodt. Zij zal dan haar 'nieuwe' familie aansporen om de dood van haar zoon te wreken.⁵² Indien een conflict tussen (aangetrouwde) clans de economische belangen van de clans gaat schaden, dan moet het conflict zo snel mogelijk worden opgelost. Er komt dan een clanraad bijeen en die kan de dader een straf opleggen: een hoge boete, of de verplichting om de levenskosten van de weduwe en kinderen van het slachtoffer op zich te nemen. Ook is verbanning niet uitgesloten als ultieme straf.⁵³

4) Overheid en politie kunnen niets beginnen. De clans of allianties daarvan vormen afzonderlijke politieke eenheden en willen zelf hun geschillen oplossen. De loyaliteit ligt niet bij de dorpsgemeenschap als geheel, die door een aangestelde *omda* vertegenwoordigd zou kunnen worden. Diverse overheidsprojecten hebben gefaald

⁵¹ Abū Zaid (1964), p. 55.

⁵² Abū Zaid (1964), p. 59.

⁵³ Abū Zaid (1964), p. 61.

vanwege het feit dat er geen enkele instantie is die namens de dorpsgemeenschap met de overheid kan praten. Bovendien is er geen enkele familie die bereid is om land of wat dan ook af te staan, omdat dat weer ten koste zou gaan van eer, status en prestige in de ogen van andere clans in de gemeenschap.⁵⁴

IV.3 Verzoeningspogingen

Ook in Opper Egypte komen verzoeningspogingen voor. Hans Korsholm Nielsen heeft daar onderzoek naar gedaan. In het dagelijks leven is het al zo dat omstanders tussenbeide komen wanneer er een gevecht dreigt uit te breken. Met name ouderen laten hun invloed gelden om conflicten te sussen. Maar ook 'reconciliation councils' (verzoeningsraden) zijn wijd verspreid in Opper Egypte. Zij zijn bekend als Majlis al-ṣulḥ (verzoeningsraad) of majlis 'urfi (traditionele raad) of majlis al-'arab (Arabische raad). Deze gaan niet alleen over bloedwraak, maar behandelen uiteenlopende zaken als conflicten over land, water en erfenissen. Hun doel is om een bevredigende regeling te bereiken binnen het raamwerk van de 'urfi-tradities (gewoonterecht), i.e. tribale of Bedoeïenentradities. Er zijn ook 'reconciliation councils' die uitsluitend bloedvetes behandelen. Indien er een moord is gepleegd zullen de lokale gemeenschap en vertegenwoordigers van de overheid aandringen op verzoening van de twee families om het oplopen van de spanningen te voorkomen. Dit is onafhankelijk van het feit of de dader door de wet bestraft is. Vooraanstaande sheikhs maken deel uit van deze raden en verlenen het hun prestige. Pogingen om de daderfamilie en de slachtoffer tot elkaar te brengen vergen vele maanden en soms jaren tijd. Het feit dat bij de verzoeningsceremonies duizenden mensen aanwezig zijn, waaronder politici, journalisten, notabelen enz. geeft de verzoening gewicht. Toch is het voor beide families de eerste keer na de moord dat zij elkaar ontmoeten, hetgeen de nodige spanning oplevert. De ceremonie lijkt op verzoeningspogingen zoals boven beschreven bij de Bedoeïenen. De menigte verzamelt zich in een grote tent in het dorp. Dan gaan de leidende figuren van de verzoeningsraad de dader (en diens familie) halen, die door het dorp wordt geparadeerd met zijn witte doodskleed (*kafn*) in zijn handen. Dan roept de leider dat de moordenaar aanwezig is. Vervolgens betreedt de slachtofferfamilie (*'awliyā' al-dam*) de tent en komt tegenover de dader te staan. Dan omhelzen de

⁵⁴ Abū Zaid (1964), p. 70.

twee partijen elkaar als teken van vergeving (*'afw*), gevolgd door speeches van waardigheidsbekleders.⁵⁵ Daarna wordt een gezamenlijke lunch genuttigd.

IV.4 Conclusie

Het voorafgaande samenvattend, de bloedwraak zit verankerd in de traditionele sociale structuur van de *Ṣaīd*, en met name in de verwantschapsstructuur. Dit systeem geeft de clans macht en status. Het dorp als geheel heeft geen macht, alleen de clans hebben macht. Dit betekent voor individuen dat zij zich moeilijk aan de wurgende greep van de verwantschapsgroep kunnen onttrekken. De overheid heeft weinig tot geen invloed, omdat de clans of coalities daarvan politieke eenheden vormen die zelf hun geschillen willen oplossen.⁵⁶ In dit systeem lijkt de bloedwraak een erfenis te zijn van de tradities van Arabische stammen, bloedwraak geeft aan de clans sociale status, is een heilige plicht volgens oude Arabische tradities. Volgens Abū Zaid is de bloedwraak een middel om waardigheid (*karāma*) en sociale identiteit toe te kennen, sociale controle op te leggen en vast te houden aan de tradities. Kenmerkend voor dat laatste is het feit dat de mensen er trots op zijn om precies de geschiedenis van bloedmoorden te kennen, die vaak vele generaties terug gaan. Volgens Abū Zaid is ook geen enkele clan bereid om haar recht op bloed af te staan en een schikking te treffen via het betalen van een *diyya*. Deze bewering is echter in strijd met verzoeningspogingen, die ook in Zuid Egypte bestaan, maar waaraan in de media minder aandacht wordt besteed dan aan de slachtpartijen. Die verzoeningsprocessen lijken sterk op die van de Bedoeïenen in de Arabische wereld. Er lijkt dus een duidelijke relatie te zijn met de praktijk van bloedwraak van de Arabische stammen. Getuige hiervan is de afstammingslijn van de grote clans die hun afkomst traceren tot *Shaikh 'Alī al-Fīl*, een Arabier die met de eerste moslimlegers naar Egypte kwam. In verband met een vergelijking van bloedwraakpraktijken in Zuid-Egypte en die van Arabische woestijnstammen dient opgemerkt te worden dat er toch wel een belangrijk verschil lijkt te bestaan ten aanzien van de functie die de praktijk van bloedwraak vervult. Op het platteland van Zuid-Egypte is sprake van het behouden van waardigheid en traditie en heeft de bloedvete een functie in het regelen van de machtsbalans tussen de clans. Bij Bedoeïenenstammen heeft de bloedwraak meer een functie die de afwezigheid van

⁵⁵ Nielsen (2003), *ISIM Newsletter* 13: p.13.

⁵⁶ Abū Zaid (1964), p. 65.

een modern rechtsstelsel in de woestijncultuur vervangt. Op het platteland in Egypte is er namelijk wel een aanwezigheid van overheid en politie. Alleen is daar de macht van de traditie te groot. Daarom stemt de overheid liever in met samenwerken dan met ingrijpen.

V Bloedwraak in literatuur en media

Het is van belang om in verband met de studie van praktijken van bloedwraak aandacht te besteden aan hoe er in de media mee wordt omgegaan, omdat deskundigen aan het woord worden gelaten, die verklaringen en analyses geven, de voor de beantwoording van de onderzoeksvraag van belang kunnen zijn.

V.1 Egyptische Media

Ik heb een aantal artikelen uit de Arabischtalige media die over bloedwraak gaan geanalyseerd. In de *al-Sharq al-Awsat* van 12 december 2008 staat een artikel waarin gesuggereerd wordt dat de 'zedelijke' wetten van de bloedwraak zijn 'ontaard' in normloos geweld en gangsterdom (*baltaga*). Onder de 'zedelijke' bloedwraak wordt dan verstaan de door tradities gesanctioneerde bloedwraak, zoals in voorgaande hoofdstukken beschreven is. Veelgehoorde aanleidingen voor het geweld zijn ruzies over irrigatie, burenruzies en ruzies over kinderspelletjes. In het tijdschrift *Uktubir* van 13 juli 2008 wordt een analyse gegeven van een aantal gevallen van bloedwraak in het zuiden van Egypte. In de buurt van Benha had een slachting plaats gevonden die aan 13 mensen het leven had gekost, waaronder 3 kinderen en waarbij 20 mensen gewond waren geraakt. Het tijdschrift laat verschillende deskundigen aan het woord, voornamelijk sociale wetenschappers verbonden aan diverse academische instellingen in Egypte om het geweld te verklaren. De meeste van hen hanteren een analyse die uitgaat van verloedering van de maatschappij en teloorgang van normen en waarden door de toename van het individualisme en de grote sociale en economische problemen waarmee mensen te kampen hebben. Aannemelijk is te veronderstellen dat de schrijvers ervan uitgaan dat de slachting bij Benha een dermate omvang had dat het niets meer te maken heeft met de traditie van bloedwraak, waarbij de bloedschande door een wraakmoord moet worden uitgewist.. Dr. Zainab al-Naggār spreekt over het geweld als zijnde een uitvloeisel van gevoelens van woede, frustratie en vervreemding, die voortkomen uit

het ontbreken van sociale rechtvaardigheid en een toekomstperspectief. De socioloog 'Izza Kurayyim stelt dat het steeds vaker voorkomt dat de traditionele wraakmoord verruilt wordt voor de willekeurige moord die dient om eigen voordelen te behalen. Doordat er een algemeen gevoel bestaat van een gebrek aan recht en zekerheid gaan steeds meer mensen het recht in eigen hand nemen. Voeg daar nog bij de klassenhaat en het feit dat de staat voornamelijk coalities sluit met personen met geld en invloed.⁵⁷

Volgens Dr. Hūda Zakariya is de bloedwraak meegekomen met de Arabische veroveraars. De bloedwraak was onderdeel van hun cultuur en garandeerde een zekere veiligheid. Warda Maḥfūz, die wordt aangehaald in het eerder genoemde artikel in *al-Sharq al-Awsat* heeft een masterscriptie geschreven over bloedwraak in haar geboortedorp en zij stelt dat de wraakmoord zich niet tot de lagere klassen beperkt, maar zich uitstrekt tot de hogere klassen, met name de grote families, voor wie invloed en macht belangrijk zijn en voor wie de bloedwraak een middel is om prestige en invloed te behouden. Dit is dan een bevestiging van de studie van Abū Zaid, die is besproken in hoofdstuk III. "Het systeem van bloedwraak geeft de clans macht en status." Vanuit dit perspectief (clanvetes) gaat het om een voortzetting van tradities van Arabische stammen en in mindere mate om de maffiapraktijken van ontspoorde personen.

Deze paragraaf concluderend wil ik vaststellen, dat meerdere personen beweren dat de "ethische" bloedwraak voort lijkt te komen uit de Arabische tradities en dat de slachtingen, die af en toe ook voorkomen, geanalyseerd worden in termen van maatschappelijke verloedering en een verlies aan normen en waarden.

Desalniettemin blijft er een spanning bestaan in de verklaringswijzen tussen een toenemend individualisme (toenemend geweld als gevolg van maatschappelijke onvrede) en collectivisme (bloedwraak als traditie). Waarschijnlijk biedt de analyse van Warda Maḥfūz een aanknopingspunt: bloedwraak is een middel voor de grote families om hun prestige en invloed te behouden.

⁵⁷ Ḥāmid, A. (2008). " Miṣr: al-'unf baina l-'ā'ilāt yatajāwaz 'a'rāf al-tha'r ilā l-baṭaja" *al-Sharq al-Awsat*. Retrieved December 12 2008, from <http://www.asharqalawsat.com/print.asp?did=492504&issueno=10927>.

In hetzelfde artikel wordt melding gemaakt van wat de slachtoffergroep doet onmiddellijk volgend op een moord. De familie kondigt aan geen condoleances te willen ontvangen. Vervolgens wordt de dode in stilte begraven, de jongens laten hun baarden staan en de mannen verwisselen de witte tulband door een zwarte als teken van oproep tot wraak. Dit motief komt ook in de romanliteratuur voor.

V.2 Romanliteratuur

Aansluitend op het voorafgaande, het hiervoor besproken motief komt ook voor in de roman *Khālatī Ṣafīyya wa l-dair* van Bahā' Ṭāhir.

In de moderne Arabische literatuur, en vooral Egyptische romanliteratuur, zijn maar weinig romans die gaan over bloedwraak. Ik heb een aantal Egyptische romans bestudeerd, die zich allemaal op het Egyptische platteland afspelen (met dank voor de waardevolle adviezen van Richard van Leeuwen). Om te beginnen met het bovengenoemde werk van Bahā' Ṭāhir, tante Ṣafīyya is de mooiste vrouw van het dorp en lijkt voorbestemd om met de knappe Ḥarbī te trouwen. Groot is dan ook de verbazing wanneer Ḥarbī bemiddelt voor een huwelijk van Ṣafīyya met de oudere en rijke consul bey. Zij schenkt de Bey een kind, Ḥassān. Dan onttaarden dorpsroddels in een gewelddadig conflict tussen de bey en Ḥarbī. Ḥarbī doodt de bey en slaat op de vlucht. Ṣafīyya zint vervolgens op wraak. Ik zal niet op de details van het verhaal ingaan, maar wil in de eerste plaats aangeven dat deze roman uitblinkt in de momenten waarin de wraakgevoelens van Ṣafīyya beschreven worden. zij praat dan over het vuur dat in haar brandt en niet uitgedoofd kan worden. Zij verlaat het herenhuis van de consul, maar laat alles intact om het pas weer te kunnen betrekken als zijn bloed gewroken is. Zij voedt haar zoon op om later de consul te kunnen wreken. Zij weigert ook pertinent om een compensatie (*diyya*) te accepteren.

Een andere roman waarin een wraakmotief voorkomt is *Du'ā' al-karawān* (de roep van de wulp) van Ṭaha Ḥusain. Hierin is eerwraak het motief. Het gaat hier om twee zussen uit een bedoeïenenfamilie die met hun moeder door het land trekken op zoek naar werk. Hun vader had zich bezondigd aan schandalige praktijken en was uiteindelijk dood aangetroffen. Daarop verdrijft de broer van de moeder (oom Nāṣir) hen vanwege het eerverlies, dat de familie is aangedaan (door de vader). Wanneer zij werk vinden bij verschillende welgestelde families wordt de zus (Ḥunādi) van de

hoofdpersoon (Amīna) verleid en verkracht door de heer des huizes (de *muhandis*), waar ze in dienst is. Dan trekken de drie vrouwen weer verder. Zahra, de moeder wil weer terug naar haar familie en oom Nāṣir komt hen halen. Aangekomen in het bos steekt hij in het holst van de nacht Hunādi neer. Er is hier sprake van een eerwraak om de schande voor de familie schoon te wassen. Dan ook weerklinkt de nachtelijk roep van de wulp. Amīna gaat zich verdiepen in de gangen van de muhandis, die haar zus ontmaagd had. Zij gaat hem bespieden en trekt een plan om daar te kunnen gaan werken en wraak te nemen. Als zij daar eenmaal werkt, maakt ze de *muhandis* gek van verlangen naar haar. Zij speelt een spel van verleiden en ontwijken. Het verhaal eindigt wanneer zij hem alles opbiecht. Dan weerklinkt weer de roep van de wulp. Er vindt dus uiteindelijk geen weerwraak plaats. Opmerkelijk is wel dat Ṭaha Ḥusain twee vrouwen de hoofdrollen laat spelen in respectievelijk een slachtofferrol en een daderrol. Informatief is vooral de tweestrijd die Amīna doormaakt en de schimmen die zij ziet van haar neergestoken zus en allerlei geesten. De vraag is in hoeverre Ḥusain hier speelt met verschillende motieven: eerwraak, weerwraak, de roep van de vogel en gender.

Er zijn meer Egyptische romans die over wraak gaan, maar het zijn er bij mijn weten niet veel. Ik noem alleen nog *Al-Ḥidād* van Muḥammad Yūsuf al-Qaṭīd. Deze romans zijn vooral interessant vanwege de verschillende subjectieve belevingen ten opzichte van wraak en de netwerken van relaties binnen families. Ik ben echter nergens iets tegengekomen dat verband houdt met het prestige van clans, zoals dat wel in de media en in de studie van Aḥmad Abū Zaid naar voren komt.

VI Veranderingsprocessen

Het is onvermijdelijk dat in de moderne tijd traditionele structuren aan verandering onderhevig zijn en wellicht zullen verdwijnen. Dit geldt o.a. ook voor woestijnculturen en verwantschapssystemen.⁵⁸

Wat is nu de overeenkomst tussen de praktijken van bloedwraak in de klassieke en de moderne periode? Volgens Hardy zijn die praktijken grotendeels hetzelfde en hij heeft een aantal interviews afgenomen met rechters van de Beni Sakhr (Zuid Jordanië) en van de Terabin (Gaza). De moderne procedures die op een moord volgen zijn nagenoeg hetzelfde als die in hoofdstuk II beschreven zijn, maar de verschillen, vooral in terminologie, zijn dermate interessant, dat ik de details van die interviews in een bijlage heb opgenomen.⁵⁹ Hier zal ik alleen kort ingaan op de belangrijkste conclusies.

Tegenwoordig komen er bij de verzoeningsbesprekingen *qāḍī's* aan te pas en kan het zijn dat iemand zowel tot een gevangenisstraf als tot het betalen van bloedgeld wordt verplicht. De *qāḍī* dient goed bekend te zijn met de *'urfī*-wetten (gewoonterecht). Na het horen van getuigen, het zweren van eden of 'trial by ordeal'⁶⁰ doet de rechter uitspraak. Vervolgens worden 'guarantors' van de vrede en van de betaling van de *diyya* benoemd. De hoogte van de *diyya* is afhankelijk van langdurig afdingen ten overstaan van de rechter. Vervolgens wordt een groot feest bereid, betaald en klaargemaakt door de dadergroep.

Een ander verschil met de klassieke periode is dat het aanvaarden van bloedgeld (*diyya* of *'atwa*) niet meer met goed fatsoen geweigerd kan worden. Ook de gewoonte om vrouwen te vragen als onderdeel van de bloedprijs komt steeds minder voor. Daarentegen komt het steeds vaker voor dat vredesovereenkomsten op schrift worden gesteld, die in dagbladen gepubliceerd worden, althans in de regio's die Hardy beschrijft, Gaza en Jordanië. Tenslotte is ook het religieuze aspect niet meer aan de orde. Er is niemand die nog gelooft in het feit dat in geval van moord de ziel

⁵⁸ Zie over het verdwijnen van woestijnculturen de prachtige roman *al-Nihāyāt* van 'olie-ingenieur' 'Abd al-Raḥmān Munīf. Zie eveneens Ajami, F. (1999), p. 125-130 over het belang van Munīf.

⁵⁹ Bijlage III Procedure van wraak en verzoening in Gaza en Jordanië.

⁶⁰ likken van een gloeiend hete koffiepot. Indien de verdachte de moord niet heeft gepleegd heeft hij geen vloeistof in zijn mond. Daardoor verbrandt zijn tong niet en wordt hij onschuldig verklaard. Hardy (1963), p.91.

in de vorm van een vogel boven de tombe blijft rondcirkelen, krijsende van de dorst, totdat de moord door naaste verwanten van het slachtoffer is gewroken.⁶¹

Hetgeen overeenkomt in de klassieke en moderne tijd m.b.t. praktijken van bloedwraak is het gevoel dat de eer is geschonden en de roep om weerwraak door naaste verwanten. Ook de tradities om bescherming te zoeken bij andere machtige stammen, gebruik makend van de codes van gastvrijheid en protectierecht zijn onveranderlijk verankerd in de Arabische stammencultuur. Dit geldt onverkort ook voor de pogingen om verzoening en compromissen te bereiken via het inschakelen van invloedrijke notabelen (*shaikh's*), die in staat zijn om partijen tot elkaar te brengen. Hun invloed is van des te meer belang, wanneer (economische) groepsbelangen in gevaar dreigen te komen.

De belangrijkste verandering voor de bedoeïenen is echter het feit dat zij steeds meer hun nomadisch bestaan opgeven en dat zij onderworpen worden aan een centraal gezag. Volgens Abū Zaid worden de bedoeïenen *shaikh's* tegenwoordig gezien als mensen die zich bezig houden met smokkel, raids en de protectie van criminelen. (Westelijke woestijn Egypte).⁶² Zij worden ook gezien als mensen die vooral bang zijn om hun autoriteit te verliezen ten gunste van lokale autoriteiten. Tegenwoordig zoeken steeds meer mensen vastigheid in landbouw en industrie om aan het harde woestijnleven en de afhankelijkheid van de regen te ontkomen. Aḥmad Abū Zaid heeft een project beschreven dat ten doel had om de semi-nomaden van de westelijke woestijn (voornamelijk Awlād 'Ali, maar ook Marabtin) te bewegen om zich te vestigen en het nomadisch bestaan op te geven.⁶³ Tot dan toe leefden de bedoeïenen vooral van het hoeden van schapen, aangevuld met seizoenarbeid in de landbouw en soms in de industrie. Cruciaal voor het slagen van het project was de beschikbaarheid van water. Daartoe werden o.a. 120 putten geslagen en werd ondergronds water aangeboord uit oude Romeinse bronnen. Verder werden landbouw en industrie gestimuleerd. Bovendien werd er naar gestreefd om de graasbaarheid van de hele regio te bevorderen en wel op zo'n manier, dat een nomadische levenswijze niet langer nodig was. Er werden ook speciale modelhuizen

⁶¹ Cf. echter de roep van de vogel in de roman *Du'ā' al-karawān*.

⁶² Abou-Zeid (1959), p.558.

⁶³ Abou-Zeid (1959).

voor de bedoeïenen opgezet (met tuin en stallen). Ik zal niet ingaan op de details van het project, maar ik wil vooral aangeven, hiermee Abū Zaid volgend, dat een dergelijk project de macht van de *shaikh's* ondergraaft en een toenemend individualisme en onafhankelijkheid zal aanwakkeren. Dit zal volgens Abū Zaid uiteindelijk leiden tot een afbraak van het verwantschapssysteem.⁶⁴

Wat betreft de praktijken van bloedwraak op het Egyptische platteland zij lijken daarentegen nauwelijks aan verandering onderhevig, want ze komen nog steeds voor. De media spreken liever van slachtpartijen en deze worden door de meeste 'deskundigen' geanalyseerd als zijnde het product van door sociale onrechtvaardigheid, uitzichtloosheid en individualisering ontspoorde personen. Ik heb hoofdstuk IV laten zien, waarom de bloedwraak op het platteland zo onuitroeibaar lijkt: het gaat om de macht, de eer en het prestige van de clans en de bloedwraak is daar een essentieel onderdeel van. Zij zullen die macht, die ook nauw verbonden is met het verwantschapssysteem en gerespecteerde tradities, niet zonder slag of stoot opgeven. Zeker niet zolang de structuur van 'extended families' en de daarmee verbonden traditionele waarden blijft bestaan. In andere delen van Egypte en vooral in de steden zien we al steeds meer een proces van toenemende individualisering en een trend om zich in kleinere huishoudens (gezinnen) te vestigen.

VII Conclusie

Ik ben dit onderzoek begonnen vanuit de idee dat er een bepaalde continuïteit valt waar te nemen t.a.v. praktijken van bloedwraak, m.a.w. dat er sprake is van een doorwerking van klassieke tradities in de moderne tijd. Ik heb daarom data aangeleverd uit de pre-islamitische en voegislamitische perioden, alsmede onderzoeksgegevens uit de moderne tijd. Uit de beschrijvingen van bloedwraakpraktijken bij de bedoeïenen in de klassieke en moderne perioden blijkt dat de klassieke tradities de basis vormen van praktijken in de moderne tijd, in het bijzonder waar het gaat om geschonden eer en de plicht om die te herstellen via wraak op de dader of op één van zijn naaste verwanten. Bovendien valt waar te nemen dat zowel in de klassieke als moderne perioden bloedwraak (of het afschrikkingeffect van bloedwraak) een instrument is om de orde te handhaven in de woestijnculturen. Dit is van belang, omdat bij de nomadenstammen vaak een

⁶⁴ Abou-Zeid (1959), p.556.

centraal bestuur ontbrak/ontbreekt en de sociale en territoriale organisatie gebaseerd is op verwantschapsstructuren. Volgens de bedoeïenen zelf is het verwantschapsstelsel de belangrijkste factor, maar Emrys Peters heeft aangetoond dat hun sociale en territoriale organisatie voor een belangrijk deel bepaald wordt door ecologische en demografische factoren. De beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen, in het bijzonder de aanwezigheid van water, bepaalt in hoge mate de omvang en sociale organisatie van groepen. In dat perspectief formuleert Peters dan ook zijn definitie van vete: het is de competitie om de toegang tot de natuurlijke hulpbronnen. Daar waar gemakkelijk fricties kunnen ontstaan, bijvoorbeeld bij de zomerkampen in het droogte seizoen, kunnen conflicten uitmonden in doodslag. De mechanismen die na zo'n doodslag in werking treden heb ik in het voorgaande uitvoerig beschreven. Het bloed van de naaste verwanten van het slachtoffer (*'amarā dam*, *Ibn 'amm* groep, *khamsa* groep) gaat koken en zij zullen onmiddellijke wraak eisen. Indien mogelijk zullen zij de bezittingen en het vee van de dadergroep plunderen. De dadergroep vlucht en zoekt bescherming bij een naburige machtige stam.

Er valt ook een discontinuïteit met de klassieke tradities waar te nemen. Het religieuze aspect is niet meer aanwezig. Het beeld van een krijgende vogel die boven het dode lichaam blijft rondcirkelen totdat het bloed gewroken is is in de huidige tijd niet meer bekend.⁶⁵ Afgezien van het religieuze aspect stel ik vast dat de oude tradities, ercodes en genealogische structuren nog steeds erg levendig zijn voor bedoeïenenstammen, die nog een gedeeltelijk onafhankelijk (pastoraal nomadisch) bestaan lijden. Deze bewering dien ik onmiddellijk te nuanceren, want ik heb laten zien dat er veranderingen gaande zijn en dat ook bedoeïenenculturen zich niet langer kunnen onttrekken aan het proces van modernisering en integratie in nationale bestuurlijke en juridische structuren. Desalniettemin blijkt het traditionele gewoonterecht (*'urfī*) zijn geldingsdrang behouden en zien wij meer dan eens dat bij doodslag naast een gevangenisstraf ook regelingen worden getroffen, die op het gewoonterecht gebaseerd zijn zoals het betalen van bloedgeld (*diyya*). Hierbij gaat het

⁶⁵ Trouwens wel bij Ṭaha Ḥusain, die er, zoals we gezien hebben, een roman aan heeft gewijd: *Du'ā' al-karawān*, de roep van de wulp.

erom de sociale relaties tussen dadergroep en slachtoffergroep te herstellen en genoegdoening te verschaffen aan de slachtoffergroep door de geschonden eer te herstellen. Het niet volledig betalen van de diya bestendigt de schuldrelatie en dus de communicatie. Met andere woorden: "we blijven in contact."

Wat betreft de situatie op het Egyptische platteland, kunnen we waarnemen dat ook daar verwantschapstructuren en afstammingslijnen belangrijk zijn. We hebben ook kunnen vaststellen dat de clans in het dorp Banī Samī rechtstreeks afstammen van de eerste Arabische veroveraars.

Er zijn veel overeenkomsten tussen de praktijken van bloedwraak op het platteland en bij de bedoeïenen, maar er zijn ook verschillen.

Om met de overeenkomsten te beginnen, vooral de verzoeningsbijeekkomsten vertonen opvallende gelijkenissen. Zo zijn er altijd afspraken over de hoogte van de compensatie (*diyya*), de naleving van de betaling en de garantie van die naleving. Ook de eerste confrontatie van slachtoffergroep met dadergroep tijdens verzoeningsceremonies vertoont overeenkomsten. De dader draagt in optocht naar de slachtoffergroep zijn lijkwade in de handen en zegt tegen de verwanten van het slachtoffer: "neem uw recht". In alle gevallen zijn hieraan voorbereidende onderhandelingen voorafgegaan, geleid door invloedrijke bemiddelaars, waarbij in feite de voorwaarden voor een overeenkomst al vastgesteld zijn. Zowel op het platteland als bij de bedoeïenen geldt dat er stevig diplomatiek verkeer door vooraanstaande notabelen nodig is om de partijen tot elkaar te brengen en een vredesceremonie tot stand te brengen. Khalaf heeft duidelijk aangetoond hoe invloedrijke bemiddelaars strategisch te werk gaan om vreedzame regelingen te forceren, daarbij gebruik makend van aloude tradities m.b.t. gastvrijheid en gewoonterecht.

Een andere overeenkomst is natuurlijk de sociale en politieke organisatie op basis van verwantschapstructuren. Die volgen zowel bij de bedoeïenen als bij dorpsbewoners dezelfde lijnen. Geprefereerd huwelijk is het 'parallel cousin' model⁶⁶, maar ook het 'cross cousin' model⁶⁷ komt voor. De vrouw trekt in bij de familie van de

⁶⁶ Man trouwt met de dochter van de broer van zijn vader.

⁶⁷ Man trouwt met de dochter van de broer van zijn moeder.

man en hun kinderen volgen weer hetzelfde patroon. Zonen blijven en dochters worden uitgehuwelijkt. Zo ontstaat een cluster van nauwe verwanten via de vaderlijke lijn. Bij het 'cross cousin' huwelijk trouwt de zoon met de dochter van de broer van zijn moeder en dat wil zeggen dat hij iemand binnen haalt uit een externe groep, nml. de familie van zijn moeder.

Wat betreft de verschillen springen natuurlijk het meest in het oog de verschillen in locatie. Op het platteland wonen de rivaliserende clans of uitgebreide families dicht bij elkaar, soms zelfs in hetzelfde dorp. Daardoor kan het gebeuren dat voor de clans het verwerven van invloed en prestige, status en macht d.m.v. bloedwraak van groot belang is. Voor de bedoeïenen daarentegen is het allerbelangrijkste te overleven, d.w.z. de toegang tot de natuurlijke hulpbronnen veilig te stellen. Dit kan zover gaan dat groepen genoodzaakt zijn om te splitsen in kleinere (tertiaire) segmenten. Bloedwraak binnen zo een tertiair segment is eigenlijk onmogelijk (het bestaat bijna in zijn geheel uit naaste verwanten), maar tussen twee segmenten is bloedwraak juist een uitkomst. Het wordt dan als het beste middel beschouwd om de verstoorde relaties te herstellen en enige tijd na de wraakmoord wordt een vredesbespreking gehouden, waar men probeert overeenstemming te bereiken dat de twee moorden elkaar wegvlakken.

Deze scriptie afrondend wil ik terug komen op de oorspronkelijke vraagstelling; heeft de actualiteit van bloedwraak in het Zuiden van Egypte te maken met Arabische tradities?

Op grond van de hierboven gepresenteerde feiten wil ik vaststellen dat het aannemelijk is, mede gezien de niet geringe aanwezigheid van bedoeïenenstammen in Egypte (zie bijlage II), dat praktijken van bloedwraak op het platteland een voortzetting zijn van of op zijn minst gebaseerd zijn op bloedwraakpraktijken bij bedoeïenenstammen. Verschillende wetenschappers en andere geïnterviewde personen beamen ook met zoveel woorden dat bloedwraak op het Egyptische platteland voortkomt uit de tradities van Arabische bedoeïenenstammen. (Hūda Zakariya, Abū Zaid o.a.).

Waar ik geen duidelijkheid over heb kunnen krijgen is waarom juist in het Zuiden van Egypte bloedwraak zo'n hardnekkig fenomeen is en waarom niet in het Noorden of de Sinai. Ik heb daarover in de literatuur niets kunnen vinden en het lijkt mij een zaak voor nader veldonderzoek om daar uitsluitsel over te geven.

Bibliografie

Abou-Zeid AM. "The sedentarization of nomads in the western desert of Egypt."
International Social Science Journal 1959; 11: 550

Aḥmad Abū Zaid (1964) *al-Tha`r Dār al-Ma`ārif fī Miṣr*

Ajami, F. (1999). *The dream palace of the Arabs: a generation's odyssey*. New York, Vintage Books.

AnthroBase.com. (2009). "segmentary lineage." from <http://anthrobase.com/Dic/eng/>

Antoun, R. T. (1968). "On the modesty of women in Arab muslim villages: a study in the accomodation of traditions." *American Anthropologist, New Series* 70(4): 671-697.

Ayoub, V. F. (1970). Conflict resolution and social reorganization in a Lebanese village. *Peoples & cultures of the Middle East*. L. E. Sweet. New York, Natural History Press. 1: 137-155.

Black-Michaud, J. (1975). *Cohesive force: feud in the Mediterranean and the Middle East*. Oxford, Blackwell.

Boehm, C. (1984). *Blood revenge, the anthropology of feuding in Montenegro and other tribal societies*. Lawrence, University Press of Kansas.

Bourdieu, P., R. Nice, et al. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge [etc.], Cambridge University Press.

Burckhardt, J. L. (1993). *Notes on the Bedouins and Wahabys, collected during his travels in the East*. Reading, Garnet Publishing.

Cole, D. P. (1975). *Nomads of the nomads, the Al Murrah bedouin of the empty quarter*. Arlington Heights, Ill., AHM Publishing Corporation.

Dresch, P. (1993). *Tribes, government, and history in Yemen*. Oxford [etc.], Clarendon Press [etc.].

Eickelman, D. F. (1989). *The Middle East, an anthropological approach*. Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall.

International Union of Academies (1960-) *The Encyclopaedia of Islam*. Leiden, Brill.

Evans-Pritchard, E. E. (1969). *The Nuer, a description of the modes of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. New York, Oxford University Press.

Fatih, H. (2005). " Qadāya al-tha'r fi ba'd qura al-Ṣaīd." Retrieved June 23 2005, from http://www.alarabiya.tv/save_print.php?save=1&cont_id=14305.

Gellner, E. (1969). *Saints of the Atlas*. London, Weidenfeld and Nicolson.

Gilmore, D. D. (1986). *Honor and shame and the unity of the Mediterranean*. Washington DC, American Anthropological Association.

Ginat, J. (1987). *Blood disputes among Bedouin and rural Arabs in Israel, revenge, mediation, outcasting and family honor*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press.

Ḥāmid, A. (2008). " Miṣr: al-'unf baina l-'ā'ilāt yatajāwaz 'a'rāf al-tha'r ilā l-baṭṭaja" al-Sharq al-Awsaṭ Retrieved December 12 2008, from <http://www.asharqalawsat.com/print.asp?did=492504&issueno=10927>.

Hardy, M. J. L. (1963). *Blood feuds and the payment of blood money in the Middle East*. Leiden, Brill.

Hilw, K. A. al, S. M. Darwish, et al. (1989). *Customary law in Northern Sinai*. [Cairo], Committee for the Preservation of North Sinai, Cultural Heritage.

Ḥusayn, Taha (1946). *Du'ā' al-karawān*. al-Qāhira, Dār al-Ma'ārif

- Jaussen, A. (1948). *Coutumes des Arabes au pays de Moab*. Paris, Adrien-Maisonneuve.
- Keesing, R. M. (1981). *Cultural anthropology, a contemporary perspective*. New York [etc.], CBS Publishing Asia.
- Khalaf, S. N. (1990). "Settlement of violence in Bedouin society." *Ethnology* **29**(3): 225-242.
- Lammens. H. (1925). "Le caractere religieux du tha'r ou vendetta chez les Arabes preislamites." *Bulletin de l'institut francais d'archeologie orientale* **XXVI**.
- Leemhuis, F. (2007). *De Koran, al-Qur'ān al-kaīm : een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands*. Houten, Unieboek.
- Marx, E. (1977). "The Tribe as a Unit of Subsistence: Nomadic Pastoralism in the Middle East." *The American anthropologist* **79**(2): 343-363.
- Munīf, A. (1978). *al-Nihāyāt, riwāya*. Bayrūt, Dār al-'Adāb.
- Munson, H. (1989). "On the irrelevance of the segmentary lineage model in the Moroccan Rif." *American Anthropologist* **91**(2): 386-400.
- Murray, G. W. (1935). *Sons of Ishmael, a study of the Egyptian Bedouin*. London, George Routledge & sons.
- Musil, A. and K. A. d. Wissenschaften (1989). *Arabia Petraea, vol. III*. Hildesheim [etc.], Georg Olms Verlag.
- Nielsen, H. K. (2003). "Settling Disputes in Upper egypt." *ISIM Newsletter* **13**: 12-13.
- Obermeyer, G. J. (1969). *Structure and authority in a Bedouin tribe: the 'Aishabat of the western desert of Egypt*. Ann Arbor, Mich., Xerox University Microfilms.

Peters, E. (1960). "The Proliferation of Segments in the Lineage of the Bedouin in Cyrenaica. The Curl Bequest Prize Essay; 1959." *The journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*(1): 29.

Peters, E. L. (1967). "Some Structural Aspects of the Feud among the Camel-Herding Bedouin of Cyrenaica." *Africa : journal of the International African Institute* **37**: 261-282.

Procksch, O. (1899). *Über die Blutrache bei den vorislamischen Arabern und Mohammeds Stellung zu ihr*. Leipzig, Teubner.

Qaṭd, Yūsuf al. (1987). *Al-Ḥidād*. Al-riwāya al-'arabiyya. al-Qāhira: al-Hay'a al-Miṣriyya al-'Amma li l-Kitāb.

Stewart, F. H. (1987). "A Bedouin Narrative from Central Sinai." *Zeitschrift für arabische Linguistik* **16** (1987): 44-.

Stewart, F. H. (1987). "Tribal Law in the Arab World: A Review of the Literature." *International journal of Middle East studies* **19** (1987): 473-490.

Sweet, L. E. (1965). "Camel Raiding of North Arabian Bedouin: A Mechanism of Ecological Adaptation." *The American anthropologist* **67**(5): 1132-1150.

Ṭāhir, Bahā' (1999) *Khālatī Ṣafīyya wa l-dair Dār al-'Adāb*, Beirut._

Ṭāhir, B. (1996). *Aunt Safīyya and the monastery, a novel*, translated from the Arabic by Barbara Romaine. Berkeley, University of California Press.

Uktūbir (july/13/2008). "Al-asbāb al-ḥaqīqiyya li l-madhābiḥ al-qabaliyya fi l-qurā . Al-Ṣaṭd" *Uktubir*. **1655**.

Wehr, H., J. M. Cowan, et al. (1974). *A dictionary of modern written Arabic*. Beirut [etc.], Librairie du Liban [etc.].

Bijlage I Voorbeeld van een vete tussen twee grote clans in Zuid Egypte

Voorbeeld van een langdurige vete tussen twee grote clans is die tussen de Ḥudaiba en de Takarna. Het begon met een strijd tussen de Chr. familie Bashaay en de familie 'Anakwa in 1940. iemand van de Bashaay werd gedood door de 'Anakwa. Maar de Bashaay waren verbonden met de Takarna, die hun patroonclan waren. De Takarna eisten bloedwraak en in de strijd werd iemand van de Ḥudaiba gedood. Ook al was dit niet met opzet, de Ḥudaiba eisten wraak op de Takarna. Zij ontvoerden iemand van de Takarna en doodden hem. Daarmee was de zaak afgedaan, al bleven er gevoeligheden bij de Takarna wegens het feit dat zij de man van de Bashaay niet hadden kunnen wreken.

Toen echter leverde iemand van de Kharashya (gelieerd aan de Ḥudaiba) strijd met het hoofd van de Takarna over de irrigatieprijs van 5 Qirat. Dit mondde uit in de dood van de Kharashi. Toen kwam iemand van de Ḥudaiba de zaak onderzoeken, maar de Takarna dachten dat hij wraak kwam nemen en doodden hem. Vervolgens escaleerde de zaak en schoten de Takarna op iedereen die met de Ḥudaiba werd geassocieerd. Zij doodden iemand van de 'Abdīn-familie, die gelieerd is aan de Ḥudaiba via verwantschapsbanden. Het kwam erop neer dat er drie doden geteld werden: één van de Ḥudaiba, één van een bondgenootfamilie en één van een aan hen via huwelijk gelieerde familie. Daarop wilde de Ḥudaiba deze 3 moorden wreken. De 'Abdīn-familie zag zich gedwongen openlijk haar verbondenheid met de Ḥudaiba uit te spreken. De wraakacties begonnen met het doden van iemand buiten de Takarna, nml. de rijke familie Abuwlad, die verbonden is met de Takarna. Er waren altijd wel schermutselingen geweest tussen de Ḥudaiba en de Abuwlad over de grenzen van de akkers. Tijdens de begrafenis van de man van de Abūwlad vielen de Ḥudaiba aan en doodden 3 mannen. Nu waren ze quitte, maar ze doodden nog een vierde man. De overheid en andere gelieerde clans intervenueerden en na zeer lange onderhandelingen werd er een pact gesloten en werd er een bloedprijs (*diyya*) afgesproken. Belangrijk daarbij was dat de Ḥudaiba ontkenden dat zij de man van de Abūwlad hadden gedood en dat zij zelfs aan hen gelieerd waren via huwelijk en verwantschap. De Takarna accepteerden het pact (*ṣulḥ*) met tegenzin, omdat zij de dode van de Abūwlad als "hun" dode beschouwden, die gewroken moest worden.

Dus wachtten zij hun kans af. De twee partijen vermeden elkaar zoveel mogelijk en gingen alleen zwaar bewapend de deur uit.

De kans voor de Takarna kwam in juni 1958. Een kleine botsing mondde uit in een slachting waarbij de Ḥudaiba twee mensen verloren, de aan hen gelieerde 'Abdīn-familie 3 mensen en de Takarna zelf 1 man. Drie dagen later lukte het de Ḥudaiba om een tweede man van de Bashaay-familie, die aan de Takarna gelieerd zijn, te doden. De nu ontstane situatie was dat de Ḥudaiba 5 en de Takarna 4 mannen hadden verloren. De Takarna beschouwden de zaak als afgedaan, omdat zij de dode van de Abūwlād meetelden, waardoor de stand op 5-5 kwam. De Ḥudaiba dachten daar echter anders over en zij vonden dat de Takarna hen nog één dode verschuldigd waren. In november 1958 werden voor het eerst kinderen bij de vendetta betrokken en werd daarmee de ongeschreven wet van de bloedwraak overtreden. Toen een jongetje van de Takarna niet op tijd thuis was gekomen verdachten zij de Ḥudaiba ervan het kind gedood te hebben. Tijdens hun zoektocht stuitten zij op een jongen van de Ḥudaiba en doodden hem. Vlak daarop kwam het jongetje van de Ḥudaiba ongedeerd thuis en waren de gemoederen van de gemeenschap verhit en de Ḥudaiba waren razend. De Ḥudaiba kidnaptten een joch van de tegenpartij en doodden hem. De Ḥudaiba vonden nog steeds dat de Takarna hen één dode verschuldigd waren. Zij zetten een hinderlaag voor iemand van de Ḥudaiba, maar wisten hem alleen maar licht te verwonden, ondanks het feit dat zij meer dan 50 schoten losten.

Bijlage II Bedoeïenenstammen in Egypte

De eerste Bedoeïenen waren Arabische stammen als de Juheina en Billi. Zij claimen 'echte' Arabieren (*'arab al-'ariba*) te zijn met Qahtan als stamvader.

Velen hebben zich gevestigd in de Nijl-vallei. Er zijn Juheina nabij Dishna en langs de kust Bir Quei. Van de zonen van Ishmael, de *al-'Arab al-musta'riba*, de gearabiseerden, zijn de belangrijkste confederaties die van de Mudar, de Rabi'a en de Iyadh. Van de Mudar stamt de beroemde stam Qeis 'Ailan af, met vertakkingen als de beroemde Beni Hilal, de Beni Suleim, de Ghatafan, de Beni Tamim en de Kinana. De laatste is de edelste, want daaruit kwam voort de Qureish. Van de afstammelingen van de Rabi'a, de moderne Beni 'Atiya zijn de huidige Sinai-stammen vertakkingen: Tiyaha, Terabin, Laheiwat, Ma'aza en in Groot-Syrie de 'Anaza.

De huidige Bedoeïenen van de westelijke woestijn zijn afkomstig uit de Maghreb en stammen af van de Beni Hilal en Beni Suleim, Arabische veroveraars uit de 11de eeuw.

In 854 was er een opstand van de (inheemse) Beja-nomaden tegen de moslims. Eind 9de eeuw was er een soort goldrush onder de Rabi'a-Arabieren van Zuid-Egypte in Beja-land. Daarna keerde een aantal van hen terug naar de Hijaz. Anderen vestigden zich in Aswan en losten op in de Nubische bevolking. Anderen weer mengden zich met de Beja-bevolking. De tegenwoordige 'Ababda is waarschijnlijk het resultaat van zo'n Beja-Arabieren-alliantie. In 969 veroverden Fatimieden met behulp van Berberlegers Egypte. In 1051 werden de Beni Hilal en de Beni Suleim naar het westen gestuurd om een opstandige goeverneur tot de orde te roepen. De Beni Suleim bleven in Cyrenaica.

In 1302 werd er een enorme slag toegebracht aan de Arabische stammen door de Mamlouk Sultan Nasir. Vele nomaden gingen toen naar de Sinai.

De Hawara-berbers werden door de Mamlouk-dynastie getransporteerd naar het zuiden en veroverden daar Aswan op de Arabieren (1412). Tot 1813 waren zij toen heer en meester in het zuiden. De afstammelingen van de Beni Suleim begonnen terug te keren. Zij drongen Opper-Egypte binnen, maar werden verdreven door de Hawara (1689). Maar hun infiltratie bleef doorgaan en de Hanadi werden gedurende een eeuw de belangrijkste stam in de westelijke woestijn.

Er ontstond een oorlog tussen de Awlad Ali (uit Cyrenaica) en de Hanadi, die pas tot een einde kwam ten tijde van Mohammed Ali. De Awlad Ali waren te sterk voor de Hanadi en de Pasha en zij kregen land van de Pasha in de Wadi Tumilat (bij Ismailiyya).

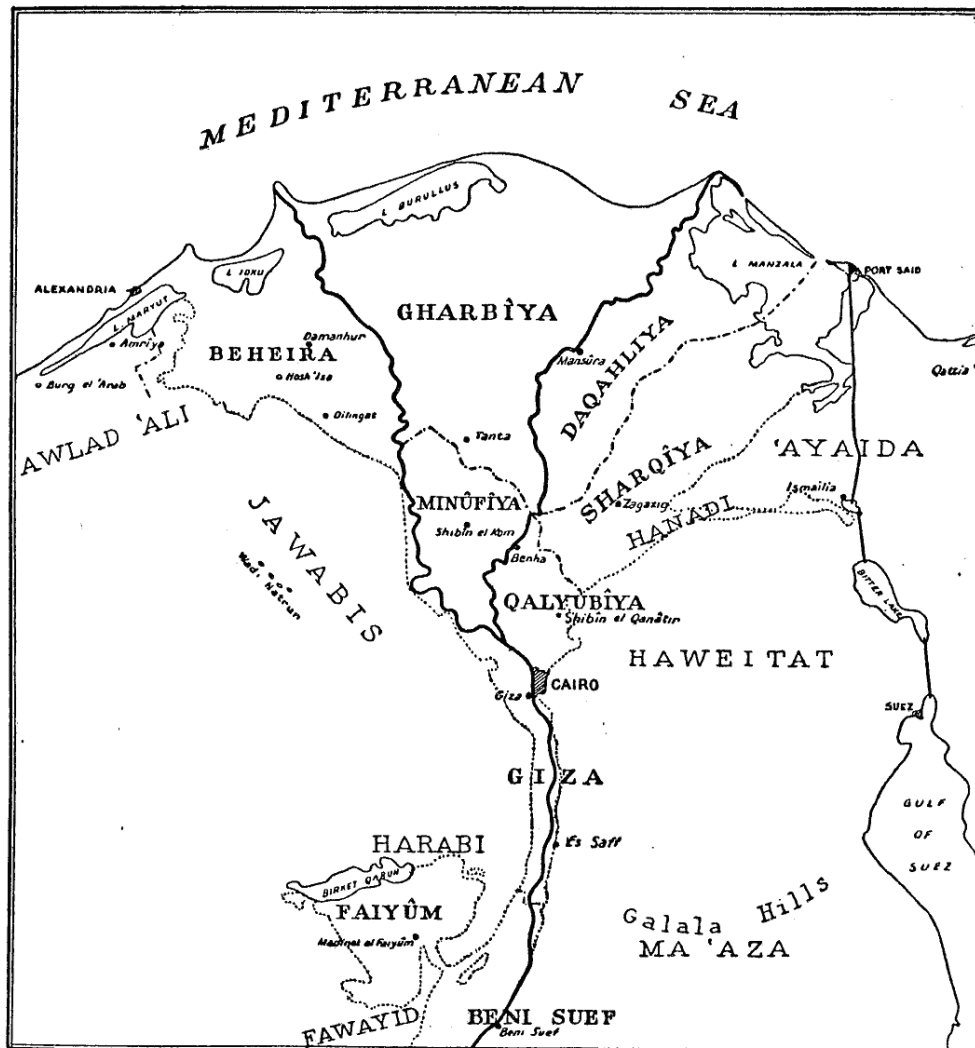
Vervolgens stroomde de ene na de andere stam uit de Sinai. De Beni Wasil, de laatste afstammelingen van de Bili moesten de weg ruimen voor o.a. de Ma'aza, die door de Haweitat uit Arabië waren verdreven. De Ma'aza leven tegenwoordig in de Galala/heuvels aan de oostoever van de Nijl.

De huidige aanwezigheid van Bedoeïenenstammen, die nog in tenten wonen kan als volgt worden samengevat:

- Afstammelingen van de eerste Arabische veroveraars, van de 'Arab al-'ariba, van Yemenitische origine (Billi, Juheina, Beni Wasil).
 - De Rabi'a, de Ishmaelitische Arabieren, '*Arab al-musta'riba*, de middeleeuwse veroveraars van Nubië. Deze zijn (bijna) volledig uitgestorven. Een latere invasie van gelijksoortige stammen (Beni 'Atiya) heeft het noorden van de Sinai gevuld met stammen als de Laheiwat, de Masa'id, Tiyaha en Terabin. De Ma'aza en Haweitat zijn het product van een derde invasie.
 - De Hiteim.
 - Arabieren uit het westen, die afstamming claimen van de Beni Suleim (Cyrenaica, 11de eeuw).
 - Berberstammen uit het westen. (Mayim, Jahama en Tarhuna).
- Hammiëten: de Bejastammen van 'Ababda en Bisharin.⁶⁸

⁶⁸ Murray (1935), p. 33.

BEDOUIN TRIBES OF NORTHERN EGYPT.

Scale 1:2,500,000

Uit Murray (1935)

Bijlage III Procedure van wraak en verzoening in Gaza en Jordanië.

Na de moord (periode van 'boiling of the blood', *fawrat al-dam*) heeft de *khamisa* van het slachtoffer de plicht weerwraak te zoeken. Zij vernietigen zijn eigendommen of nemen het in beslag. De dader zelf zoekt samen met zijn *khamisa* bescherming bij een machtige stam in de omgeving. Na jaren worden invloedrijke bemiddelaars benaderd om een bestand, *'atwa*, te bewerkstelligen. Dit vereist een betaling en duurt in eerste instantie een paar dagen dat verlengd kan worden tot een uiteindelijke regeling tot stand komt. De zaak wordt dan voorgelegd aan een rechter die goed bekend is met de *'urfī*-wetten.

Nadat de rechter uitspraak heeft gedaan worden 'guarantors' van de vrede en van de betaling van de *diyya* benoemd. De hoogte van de *diyya* is afhankelijk van langdurig afdingen ten overstaan van de rechter. Vervolgens wordt een groot feest bereid, betaald en klaargemaakt door de dadergroep.

Tijdens de verzoeningsceremonie overdekt een witte vlag de ontmoetingsplaats. Men gaat de tent binnen, de moordenaar draagt een rode doek rond zijn nek. Na overeenkomst over de *diyya* wordt de doek verwijderd en worden een aantal traditionele formules uitgesproken.